

JOMTAF

Management, Tourism, Foresight

CİLT:3 SAYI:1

Journal of Management, Tourism and Foresight

HAZİRAN/ 2026

Journal of Management, Tourism and Foresight, 3(1), 2026

JOMTAF
JOURNAL OF MANAGEMENT, TOURISM AND FORESIGHT

YÖNTUD
YÖNETİM, TURİZM VE UZGÖRÜ DERGİSİ

Cilt (Volume):3

Sayı (Issue): 1

Yıl (Year): 2026

ABOUT THIS JOURNAL

The journal (JOMTAF) aims to contribute current information, application results and theoretical approaches related to management, tourism and related fields to the literature, to encourage the advancement of research in the field and to reveal future directions and development visions in research areas. The publication languages of this journal, which is evaluated twice a year (June and December) with a double-blind referee system and published, are Turkish and English.

DERGİ HAKKINDA

Dergi (JOMTAF), yönetim, turizm ve ilişkili alanları ile ilgili güncel bilgilerin, uygulama sonuçlarının ve teorik yaklaşımların alan yazına kazandırılmasını, alandaki araştırmaların ilerlemesi ile teşvik edilmesini ve araştırma alanlarında geleceğe yönelik yönelim ve gelişim uzgörülerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yılda iki kez (Haziran ve Aralık) olmak üzere çift kör hakem sistemiyle değerlendirilerek kabul alan çalışmaların yayımlandığı bu derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Editors in Chief / Owners

Ali Turan BAYRAM (Ph.D.) / Sinop University
Kerem KAPTANGİL (Ph.D.) / Sinop University
Hasan Tahsin KAVLAK (Ph.D.) / Sinop University

Section Editors / Alan Editörleri

Barış KAVCAR (Ph.D.) / Bolu Abant İzzet Baysal University
Gül ERKOL BAYRAM (Ph.D.) / Sinop University
Korhan KARACAOĞLU (Ph.D.) / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Mehmet Sedat İPAR (Ph.D.) / Eskişehir Osmangazi University
Olca SEZEN DOGANCILI (Ph.D.) / Sinop University

Editorial Board / Yayın Kurulu

Ramazan Pars ŞAHBAZ (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Özlem ALTUNÖZ (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Alper İŞİN (Ph.D.) / İzmir Kâtip Çelebi University
Enkeleda LULAJ (Ph.D.) / University "Haxhi Zeka" Peja-State of Kosovo
Marco VALERİ / Niccolò Cusano University

Language Editors / Dil Editörleri

Ramazan GÜZEL (Lec.) / Sinop University
Seçil ERKOL (Lec.) / Sivas University of Science and Technology

Advisory Board / Danışma Kurulu

- Ali YAYLI (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Bilgehan GÜLCAN (Ph.D.) / Kapadokya University
Ece KONAKLIOĞLU (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Evren GÜÇER (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Fatma ARSLAN (Ph.D.) / Necmettin Erbakan University
İrfan YAZICIOĞLU (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
M. Alparslan KÜÇÜK (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
S. Gül GÜNEŞ (Ph.D.) / Selçuk University
Yetkin BULUT (Ph.D.) / Ondokuz Mayıs University
Emin ARSLAN (Ph.D.) / Tokat Gaziosmanpaşa University
Mustafa AKSOY (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
Üzeyir KEMENT (Ph.D.) / Ordu University
H. Can AKTUNA (Ph.D.) / Recep Tayyip Erdoğan University
Tufan SÜREN (Ph.D.) / Ankara Hacı Bayram Veli University
M. Cenk BİRİNCİ (Ph.D.) / Erzincan Binali Yıldırım University
Venkata Rao YEDLA (Ph.D.) / Pondicherry University
Alhamzah ALNOOR (Ph.D.) / Southern Technical University
Jeetesh KUMAR (Ph.D.) / Taylor's University
Gina ALCORİZA (Ph.D.) / Partido State University
Rupam KONAR (Ph.D.) / Taylor's University

Referees on this issue / Sayı Hakemleri

- Cemal Ersin SİLİK / Ankara Hacı Bayram Veli University
Cemal YALÇIN / Ankara University
Erdem ŞİMŞEK / Ankara Hacı Bayram Veli University
Gizem PALA / Ankara Hacı Bayram Veli University
Mehmet DEMİREL (Ph.D.) / Necmettin Erbakan University
Ramazan GÜZEL / Sinop University

Social Media Editor / Sosyal Medya Editörü

Ömer ATEŞ (MSc. Std.) / Sinop University

Contacts / İletişim

Web: www.jomtaf.com

E-mail: info@jomtaf.com

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

TÜRK DESTANLARINDA REKREASYON FAALİYETLERİ: İSLAMİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

*Recreational Activities in Turkish Epics: A Comparative Analysis of
Pre-Islamic and Post-Islamic Periods*

Hasan Suat AKSU, Mehmet Alparslan KÜÇÜK

*Araştırma
Makalesi*

1-21

TURİZM BİLGİ SİSTEMİ

Tourism Knowledge System

Esen DİNÇER

*Çeviri
Makalesi*

22-51

SİNOP İLİNİN DOĞA TURİZMİ POTANSİYELİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KORUNAN ALANLAR PERSPEKTİFİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

*Evaluation of Nature Tourism Potential in Sinop Province from
Sustainable Tourism and Protected Areas Perspectives*

Hikmet HABERAL

*Araştırma
Makalesi*

52-65

TÜRK DESTANLARINDA REKREASYON FAALİYETLERİ: İSLAMİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

RECREATIONAL ACTIVITIES IN TURKISH EPICS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF PRE-ISLAMIC AND POST-ISLAMIC PERIODS

Hasan Suat AKSU

*Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü,
hasansuat.aksu@selcuk.edu.tr, 0000-0001-8196-129X*

Mehmet Alparslan KÜÇÜK

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü,
a.kucuk@hbv.edu.tr, 0000-0002-4845-2538,*

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca rekreasyon, bireylerin boş zamanlarını değerlendirme biçimi olarak her toplumda önemli bir yer tutmuştur/tutmaktadır. Türk destanları, yazılı tarihin sınırlı olduğu dönemlere ait toplumsal yaşam pratiklerini yansıtmaları bakımından rekreasyon araştırmaları için özgün bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk destanlarında yer alan rekreasyon faaliyetlerini tespit etmek ve İslamiyet öncesi ile İslamiyet sonrası dönemleri karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırma kapsamına İslamiyet öncesi dönemden Yaratılış, Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Şu destanları; İslamiyet sonrası dönemden ise Manas, Satuk Buğra Han, Dede Korkut, Danişmend Gazi ve Battal Gazi destanları dahil edilmiştir. Nitel araştırma deseni benimsenen çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi, veri analiz yöntemi olarak ise tematik analiz kullanılmıştır. Destan metinlerinden elde edilen veriler, sportif rekreasyon faaliyetleri (okçuluk, güreş, atlı faaliyetler, avcılık) ve kültürel rekreasyon faaliyetleri (Nevruz, Hıdırellez, toylar ve şölenler) olmak üzere iki ana tema altında sınıflandırılmıştır. Bulgular, sportif rekreasyon faaliyetlerinin her iki dönemde de yapısal sürekliliğini koruduğunu, ancak İslamiyet sonrası dönemde bu faaliyetlere dini bir anlam atfedildiğini ortaya koymaktadır. Kültürel rekreasyon faaliyetlerinde ise daha belirgin bir dönüşüm yaşanmış, bahar bayramları İslami unsurlarla harmanlanırken, alkollü içecek tüketimi destanlarda zamanla geri planda kalmıştır. Çalışma, din değişiminin Türk toplumunun boş zaman pratiklerinde köklü bir yapısal kırılmaya değil, anlamsal bir değişime yol açtığını ve kültürel sürekliliğin korunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Türk Destanları, Boş Zaman, İslamiyet Öncesi ve Sonrası Dönem, Tematik Analiz

ABSTRACT

Recreation has held an important place in every society throughout human history as a means of utilizing leisure time. Turkish epics offer a unique source for recreation research, as they reflect social life practices from periods with limited written historical record. This study aims to identify the recreational activities depicted in Turkish epics and to compare the pre-Islamic and post-Islamic periods. The scope of the research includes the epics of Creation, Oguz Kagan, Ergenekon, Tureyish, and Shu from the pre-Islamic period, and the epics of Manas, Satuk Bughra Khan, Dede Korkut, Danishmend Ghazi, and Battal Ghazi from the post-Islamic period. The study adopts a qualitative research design, employing document analysis as the data collection method and thematic analysis as the data analysis method. Data obtained from the epic texts were classified under two main themes: sport-based recreational activities (archery, wrestling, equestrian activities, hunting) and culture-based recreational activities (Nowruz, Hıdırellez, feasts and festivities). The findings reveal that sport-based recreational activities maintained structural continuity across both periods, although they acquired religious meaning in the post-Islamic era. A more pronounced transformation occurred in culture-based recreational activities, as spring festivals were blended with Islamic elements while the consumption of alcoholic beverages gradually receded in the epics. The study demonstrates that the change of religion did not lead to a radical structural rupture in the leisure practices of Turkish society, but rather a semantic transformation, with cultural continuity being preserved.

Keywords: Recreation, Turkish Epics, Leisure, Pre- and Post-Islamic Period, Thematic Analysis

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, yaratılışın ilk dönemlerinden itibaren zaman içerisinde sistematik hale dönüşen bir rekreasyon anlayışına sahip olmuştur. Zira rekreasyon, insanın içsel (manevi) veya dışsal (maddi) kaynaklı stresini azaltmak ve sağlığını korumak için kendi isteğiyle yöneldiği faaliyetler olup her toplumda kritik bir önem arz etmiştir (Hazar, 2014: 50- 51; İskender, 2019; Ağaoglu, 2012). Dolayısıyla Türk toplumlarının da tarih boyunca serbest/boş zamanlarını nasıl değerlendirdiği ve hangi tür rekreatif faaliyetlere sahip olduğu sorusu, hem Türklerin rekreatif faaliyetlerinin anlaşılması hem de kültürel miras açısından temel bir öneme sahiptir. Bu sorunun yanıtını aramak için başvurulabilecek en değerli kaynaklardan biri ise destanlardır, Türk destanlarıdır.

Destanlar, hem tarihsel yazımın mevcut olmadığı dönemleri hem de toplumların kültürlerini yansıtma açısından büyük bir değer arz eden eserlerdir. Onlar, milletlerin tarihini, diğer milletler ile ilişkilerini, kültürel, sosyal ve dinî değerlerini konu edinen önemli kaynaklardır (Güzel ve Torun, 2009). Bu bağlamda Türk destanları da boş/serbest zaman kullanımını değerlendirme noktasında rekreasyonun en zengin biçimde örneklerinin yer aldığı eserler arasında ilk sıralardadır. Türk Milleti'nin destanlar içerisindeki boş zaman kullanımındaki hassasiyetleri, boş/serbest zamanların bireylerdeki ve toplumlardaki yapıcı/olumlu etkisini keşfetmeleri hatta bu faaliyetlere zaman zaman kutsiyet atfetmeleri dikkat çekicidir. Bununla birlikte Türk Destanları, İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı kültürel dönemi yansıtması bakımından eşsiz bir karşılaştırma imkânı da sunmaktadır. Bu durum, din ve dinî anlayışların rekreatif faaliyetlerdeki etkisinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine de olanak tanımaktadır.

Rekreasyon alanındaki literatür incelendiğinde, çalışmaların büyük çoğunluğunun “modern dönem uygulama(lar)” odaklı olduğu dikkat çekmektedir (Aydın, 2025; Yerlisu Lapa vd., 2018). Ayrıca rekreasyonu, tarihsel bakış açısıyla ele alan çalışmalar da oldukça sınırlı olup, Türk destanlarını rekreasyon perspektifinden inceleyen çalışma sayısı da yok denecek kadar azdır. Oysa destanlar hem yazılı tarihin öncesine hem de sonrasına ait boş/serbest zaman pratiklerini anlayabilmek ve yorumlayabilmek için benzersiz bir fırsat sunma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, Türk destanlarında yer alan rekreasyon faaliyetlerinin tespit edilmesi ve İslamiyet öncesi ile İslamiyet sonrası dönemlerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Söz konusu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

Türk destanlarında hangi tür sportif ve kültürel rekreasyon faaliyetleri yer almaktadır?

İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerde rekreasyon faaliyetlerinin yapısında ve anlamında ne gibi değişimler olmuştur?

Araştırmanın kapsamı, İslamiyet öncesi dönemden “Yaratılış Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş Destanı ve Şu Destanı”; İslamiyet sonrası dönemden ise “Manas Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri, Danişmend Gazi Destanı ve Battal Gazi Destanı” ile sınırlandırılmıştır. Bu destanlar içerisindeki spor temelli olan sportif rekreasyon faaliyetleri (okçuluk, güreş, atlı faaliyetler, avcılık) ve kültür merkezli kültürel rekreasyon faaliyetleri (Nevruz, Hıdırellez, toylar ile şölenler) inceleme konusu yapılmıştır.

Çalışma, Türk destanlarını rekreasyon bakış açısıyla inceleyen -kısmen- özgün araştırmalardan biri olma özelliği taşımaktadır. Çalışmanın alana iki temel katkı sunması beklenmektedir: Birincisi, destanlar çerçevesinde Türk kültürü bağlamında rekreasyon literatürüne özgün bir katkı sağlama gayretidir. İkincisi, İslamiyet'in kabulünün toplumsal yaşam pratikleri üzerindeki etkisine dair İslam öncesi ile karşılaştırmalı bir perspektif sunma çabasıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Boş/serbest zaman ve rekreasyon kavramları, modern dönemde kavramsallaştırılmış olmakla birlikte bu olgular insanlık tarihi kadar eski kabul edilmektedir. Söz konusu kavramlardan biri olan serbest/boş zaman, bireyin zaruret kaynaklı faaliyetler dışında kalan ve kendi özgür iradesiyle ifa edebildiği zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır. Rekreasyon ise boş/serbest zaman diliminde gerçekleştirilen, gönüllülük esasına dayalı ve toplumsal bağlamda kabul gören etkinlikler bütünü olarak ifade edilmektedir (Karaküçük, 2014).

Kavramsal çerçevede rekreasyon ile boş/serbest zaman kavramı da doğrudan birbiriyle ilintili kavramlar olup tarihsel bağlamda toplumlarca farklı dillerde çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Zaten hem rekreasyon hem de boş zaman olgusunun günümüzdeki gibi sistematik biçimde olmasa da tarih öncesi dönemlerden itibaren var olduğu bilinmekte ve farklı kavramlarla zikredildiği dikkat çekmektedir (Bkz. Rojek, 2005; Karaküçük, 2014; Bahadır, 2016; Kılıçlar ve Şahin, 2020; Güneş, 2021; Toker, 2021). Türklerde de tarihten bugüne rekreasyon ile boş/serbest zaman anlayışının dikkat çektiği ve mevsimsel etkinlikler, bayramlar, toylar, şölenler gibi aktivitelerin yaşam düzeni içerisinde belirli zaman dilimlerinde hem sportif hem de kültürel faaliyetler olarak kutlandığı görülmektedir. Buna göre rekreasyon faaliyetleri, farklı şekillerde sınıflandırmalar olmakla birlikte amacına göre işlevsellik bağlamında sportif ve kültürel olmak üzere iki ana kategoride ele alınabilmektedir (Bkz. Akyol ve Altınışik, 2022) Sportif rekreasyon faaliyetleri,

“fiziksel güç ve beceri gerektiren her türlü etkinlikler”; Kültürel rekreasyon faaliyetleri ise “sosyal birlikteliği ve beraberliği sağlayan bayramlar ile toylar, şöenler ve diğere ritüelleri ihtiva eden aktiviteler” olarak yorumlamak mümkündür. Bu ayırım, destanlardaki boş/serbest zaman faaliyetlerinin hem sistematik hem de karşılaştırmalı olarak incelenmesine de olanak tanımaktadır.

2.1. Genel Hatlarıyla Destan Kavramı ve “Kültürel Belge” Olarak Türk Destanları

Destan, bir milletin tarihî, sosyal, dinî ve kültürel olaylarını, kahramanlıklarını, başarılarını, sıkıntılarını/zorluklarını konu edinen ve genellikle manzum şekilde oluşturulmuş uzun halk edebiyatı ürünüdür (Güzel ve Torun, 2009). Destanlar, salt edebi eserler olmayıp, toplumların maddi ve manevi kültürünü yansıtan bir nevi belge niteliği taşımaktadır. Söz konusu nitelikleri sayesinde destanlar, yazılı tarih öncesi dönemlere ait sosyal yaşam anlayışını kavramak için faydalanılacak temel kaynaklardandır (Ergin, 2019). Ayrıca toplumsal özellik gösteren destanlar, tarihi olmakla birlikte efsaneleşmiş kahramanlık olayları ile bunları yapanları anlatan ve onların maceralarını konu edinen genellikle manzum olan hikâyeler (Timurtaş, 1965) veya “Bir milletin, maneviyatından, ruhundan, tarihî ve eşsiz varlığından kendi kendine doğmuş toplumsal eserler” olarak da değerlendirilmektedir (Köprülü, 1980).

Türk destanları; geleneksel olarak İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olmak üzere iki ana kategoride değerlendirilmektedir (Köprülü, 1980). Bu çalışma kapsamında İslamiyet öncesi dönemden “Yaratılış, Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Şu destanları”; İslamiyet sonrası dönemden ise “Manas, Satuk Buğra Han, Dede Korkut, Danişmend Gazi ve Battal Gazi” gibi bazı destanlar konu edilmiştir. Söz konusu destanların seçiminde, içerdikleri boş/serbest zaman tasvirlerinin zenginliği ve her iki dönemi temsil edebilme kapasiteleri belirleyici olmuştur. Söz konusu destanlar, boş/serbest zaman faaliyetleri açısından oldukça zengin tasvirler/betimlemeler içermektedir. Çünkü destanlarda, kahramanların ok attığı, güreştiği, at yarıştırdığı, avlandığı sahnelere sıkça rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra toylar, şöenler, mevsimsel törenler ve bayramlar gibi kolektif kutlamalar da anlatılmaktadır. Bu tasvirler, dönemin boş/serbest zaman anlayışını ve toplumsal yapısını anlamak için değerli veriler sunmaktadır.

2.2. Türk Destanlarında Sportif ve Kültürel Merkezli Rekreasyon Faaliyetleri

Türk toplumlarının yaşam biçimi, rekreasyon faaliyetlerinin şekillenmesinde belirleyici bir etken olmuştur. Konar-göçer yaşam tarzı ve savaşçı toplum yapısı, sportif faaliyetlerin hem gündelik yaşamın hem de boş/serbest zaman değerlendirmesinin merkezine yerleşmesine yol açmıştır.

Okçuluk, güreş, atlı faaliyetler ile avcılık gibi aktiviteler hem savaşa hazırlık vazifesi hem de toplumsal statü kazandıran ve eğlence sağlayan rekreatif etkinlikler olarak kendisini göstermiştir (Dever ve İslam, 2015; Durmuş, 2014).

Kültürel rekreasyon faaliyetleri açısından ise Türk toplumlarında döngüsel zamana bağlı kutlamalar/bayramlar önemli bir yer tutmuştur/tutmaktadır. Buna göre Nevruz “Yeni Gün” anlamında bahar bayramı olarak “yeni yılın başlangıcı”nı, Hıdırellez ise “Hızır Günü” veya “tabiatın canlandığı günü” ifade eden bir nevi milli bayram olarak hem Türk kültüründe hem de Türk destanlarında varlık göstermiştir (UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri (2026)). Bu kutlamalar/bayramlar, toplumsal birlikteliğin ve beraberliğin pekiştirildiği, meselelerin çözüldüğü ve kolektif eğlencenin yaşandığı zaman dilimleri olarak işlevsellik göstermiştir. Söz konusu kutlamalar/bayramlar ile birlikte toylar ve şöenler ise birlik ve beraberlik sembolü olarak zafer, doğum, evlilik gibi önemli olayların kutlandığı ve toplumsal bağların güçlendirildiği etkinlikler olarak destanlarda sıklıkla konu edilmektedir.

İslamiyet öncesinde, “Geleneksel Türk Dini İnancı” ekseninde yaşayan söz konusu sportif ve kültürel rekreasyon faaliyetleri, İslamiyet'in kabulü ile Türklerin rekreasyon faaliyetlerinde yapısaldan ziyade anlamsal bir değişim söz konusu olmuştur. İslamiyet öncesindeki mevcut sportif faaliyetler, İslamiyet sonrasında İslâmî motiflerle süslenerek kutsiyet kazanmış ve dinî bir yapıya bürün(dürül)müştür. Benzer şekilde Nevruz ve Hıdırellez gibi bahar bayramları da İslami unsurlarla harmanlanarak günümüze kadar ulaşmıştır (Çobanoğlu, 2000). Bu dönüşüm/etkileşim, kültürel sürekliliğin/tabakalaşmanın dinî anlayışlardaki değişime rağmen nasıl korunabildiğini gösteren önemli bir örnektir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırma, algı ve olayların doğal ortamında bütüncül ve yorumlayıcı bir yaklaşım ile incelenmesini esas alan bir araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma konusunun tarihsel metinlerden oluşması dolayısıyla veri toplama yöntemi olarak doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, doğrudan gözlem veya görüşme yapılamayan durumlarda yazılı materyallerin sistematik olarak incelenmesine olanak tanıyan bir yöntemdir (Bowen, 2009).

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamına, İslamiyet öncesi dönemden beş, İslamiyet sonrası dönemden beş olmak üzere toplam on destan dahil edilmiştir. İslamiyet öncesi döneme ait destanlar olarak “Yaratılış Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş Destanı ve Şu Destanı”; İslamiyet sonrası döneme ait destanlar olarak ise “Manas Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri, Danişmend Gazi Destanı ve Battal Gazi Destanı” incelenmiştir.

Destan seçiminde iki temel kriter belirleyici olmuştur: Birincisi, Türk destanlarının literatürde temel eserler arasında kabul görmesi; ikincisi ise hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası olmak üzere her iki dönemi dengeli/eşit biçimde temsil edebilmesidir (Köprülü, 1980).

3.3. Veri Kaynakları

Araştırmada birincil kaynak olarak destan metinleri, ikincil kaynak olarak ise bu metinleri derleyen ve yorumlayan akademik metinler kullanılmıştır. Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri için Muharrem Ergin'in hazırladığı metin (Ergin, 2019), Oğuz Kağan Destanı için Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi adlı çalışması (Ögel, 2010), Manas Destanı için Emine Gürsoy-Naskali'nin Türkiye Türkçesine aktardığı metin (Gürsoy-Naskali, 1995a), Yaratılış, Ergenekon, Türeyiş ve Şu destanları için Güzel ve Torun'un derlemesi (Güzel ve Torun, 2009), Danişmend Gazi Destanı için Necati Demir'in edisyonu (Demir, 2004), Battal Gazi Destanı için Hasan Köksal'ın çalışması (Köksal, 2014), Satuk Buğra Han Destanı için ise Necati Demir'in edisyonu (Demir, 2018) esas alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Veri analizinde, “tematik analiz yaklaşımı” benimsenmiştir. Tematik analiz, nitel verilerin sistematik olarak kodlanması ve temalar altında organize edilmesini içeren bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2006). Analiz süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir: Birinci aşamada, çalışmaya konu edilen destan metinlerinin tamamı okunmuş ve boş/serbest zaman faaliyetlerine ilişkin tasvirler işaretlenmiştir. İkinci aşamada ise metinlerde tespit edilen faaliyetler, fiziksel/ bedensel güç odaklı sportif rekreasyon faaliyetleri (okçuluk, güreş, atlı faaliyetler, avcılık) ve toplumsal birlikteliğe ve beraberliğe dayalı kültürel rekreasyon faaliyetleri (Nevruz, Hıdırellez, toylar, şölenler) şeklinde iki ana tema altında sınıflandırılmıştır. Üçüncü aşamada ise hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası dönemden elde edilen bulgular karşılaştırılmış ve faaliyetler “ortak payda” çerçevesinde tablolar halinde sunulmuştur.

3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmanın bilimsel geçerliliğini gösterebilmek amacıyla her iki döneme ait birden fazla destan incelenerek veri çeşitliliği sağlanmıştır. Bulguların sunumunda, destanlardan doğrudan alıntılara yer verilerek yorumların metin temelli olmasıyla güvence altına alınmıştır.

3.6. Sınırlılıklar

Çalışma, bazı sınırlılıklar ihtiva etmektedir. Birincisi, çalışma kapsamına yukarıda bahsi geçen on destan dahil edilmiş olup Köroğlu, Alpamış, Timur gibi destanlar inceleme dışında bırakılmıştır. İkincisi, destanların farklı dönemlerde farklı derleyiciler tarafından yazıya geçirilmiş olması, metin varyantları sorununu beraberinde getirmiştir. Son olarak, özellikle Manas gibi sözlü gelenekte uzun süre yaşamış destanlarda çeviri ve aktarım sürecinde anlam kayması yaşanmış olabileceği ihtimal dahilindedir. Verimli çalışmanın bir gerekliliği olarak bu sınırlılıkların, bulguların yorumlanmasında göz önünde bulundurulması gerekliliği söz konusudur.

4. BULGULAR

Burada, çalışmaya konu edilen on destanda yer alan rekreasyon faaliyetleri, sportif ve kültürel olmak üzere iki ana tema altında sunulmaktadır. Bulgular, doğrudan destan metinlerinden¹ alıntılarla desteklenmekte ve dönemler arası karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

4.1. Sportif Rekreasyon Faaliyetleri

Destanlarda tespit edilen sportif rekreasyon faaliyetleri “okçuluk, güreş, atlı faaliyetler ve avcılık” ana başlıkları altında incelenmiştir. Bu faaliyetler, hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası dönem destanlarında yapısal açıdan süreklilik göstermekle birlikte dinî anlayışa bağlı olarak anlamsal bağlamda bazı değişimler göstermektedir. Ancak İslamiyet öncesi ve sonrası sportif rekreasyon faaliyetlerinde ortak paydaların da mevcut olduğu görülmektedir.

4.1.1. Okçuluk

Okçuluk, çalışmaya konu olan destanların tamamında merkezi bir konuma sahiptir. Bu bağlamda ok ve yay, hem “savaş silahı” hem “sosyal statü simgesi” hem de “kutsal bir emanet” olmakla birlikte rekreasyonel bir faaliyet aracı olarak da işlenmektedir. (Geniş bilgi ve örnekler için bkz.

1 Çalışmada, sayfa sınırlaması zarureti sebebiyle rekreasyon faaliyetlerine örnek mahiyetinde söz konusu destanlardan sadece birkaçına yer verilmiştir. Ancak başka örnekler için yazarlardan Hasan Suat Aksu tarafından hazırlanan “İslamiyet Öncesi ve Sonrası Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri” adlı Yüksek Lisans Tezi’ne bakılabilir.

Küçük M.A., 2018; Tükel v.d., 2019; Tekin, 2023)

İslamiyet öncesi dönemde okçuluk; savaş unsuru, yiğitlik göstergesi, avcılık aracı ve bir yaşam stili olarak tezahür etmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda okçuluğun söz konusu merkezi rolü açıkça görülmektedir (Adalı, 2012). Oğuz Kağan'ın gergedanı avlamaya gittiği sahne şöyle betimlenmektedir: "Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile / Dedi, gergedan artık, kendisini yok bile!" (Ögel, 2010: 116). Destanın bazı bölümlerinde, Oğuz Kağan oğullarına Devlet'i pay ederken sembolik olarak ok ile yayı kullandığı görülmektedir: "Ey! Oğullarım! Kullanın bir yay gibi / Oklarınız erişsin, göğe de bu yay gibi!... Yay, atan insanın elinde durur o yüzden siz merkezde yani Orta Asya'da duracaksınız devleti devam ettireceksiniz...Ok gibi olacaksınız, menzil alacaksınız, dünyaya dağılacaksınız." Bu ifadeler, ok ve yayın yalnızca silah değil, aynı zamanda Hakkaniyet (Hukuk/adalet), hakimiyet ve hakanlık sembolü olduğunu ortaya koymaktadır (Ögel, 2010: 116-117; Küçük M.A., 2018).

İslamiyet sonrası dönemde ise okçuluk, savaş unsuru ve yaşam stili olma özelliğini korumakla birlikte İslami motiflerle süslenmiş, dinî ve manevî bir unsur haline gelmiştir. Örneğin Türkler, İslamiyet sonrası "ok-yay"ı, cami mihraplarında kullanmışlardır. İslam dininin okçuluğa yüklediği anlam ve Hz. Muhammed'in hadisleri vesilesiyle okçuluk "sünnet" şeklinde algılanmış ve teşvik edilmiştir (Küçük M.A., 2018). Hatta Kuran-ı Kerim'de geçen "Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın!" (Enfal, 8/60) emrindeki "kuvvet" kelimesinin Hz. Muhammed tarafından "ok atmak" olarak yorumlandığı, okçuluğu öğrenip terk etmeyi nimete karşı saygısızlık saydığı ve ok atma yarışlarını meşru eğlenceler arasında zikrettiği rivayet edilmektedir (Bozkurt, 2007: 333-334; Küçük, M.A., 2018). Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde okçuluk, "yiğitlik kanıtı" olarak sunulmaktadır. Banu Çiçek, Beyrek'e şöyle seslenir: "Gel şimdi seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin." (Ergin, 2019: 69). Aynı destanda, evlilik ritüellerinde okun kullanımına da dikkat çekilmektedir: "Oğuz zamanında bir yiğit ki evlense ok atardı. Oku nereye düşse orada gelin odası dikerdi." (Ergin, 2019: 76). Ayrıca Manas Destanı'nda da Manas'ın doğumu anlatılırken "Yakup Han sevinerek, yayı bele bağladı." ifadesine yer verilmektedir (Ögel, 2010: 506). Doğum gibi kutsiyet atfedilen olaylarda yayın zikredilmesi, okçuluğun İslami dönemde de kutsallığını koruduğunu göstermektedir.

Destanlarda dikkat çeken diğer bir husus, okçulukta kadınların da aktif rol almasıdır. Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde Banu Çiçek'in Beyrek ile ok atışı yapması, yine aynı Destanlardan Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi'nde, Trabzon yöneticisinin kızı için "sağına soluna iki çift yay

çekerdi, attığı ok yere düşmezdi.” şeklinde betimlenmesi (Ergin, 2019: 140), kadınların sportif rekreasyon faaliyetlerine katılımının tarihsel boyutunu da ortaya koymaktadır.

4.1.2. Güreş

Genel anlamda, “İki kişinin belirli saha, süre ve kurallar çerçevesinde birbirlerine karşı hiçbir araç kullanmadan, şiddet uygulamadan, çeşitli oyunlarla rakibin sırtını yere getirmeye çalıştığı bedensel bir mücadele sporu” veya “fizikî güç ile onu en verimli şekilde kullanma biçimi olan tekniklerin birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan bir aktivite” olarak tanımlanan güreş (Kalça-Akburu, 2021:32) destanlarda, hem sportif faaliyet hem de toplumsal ihtilafların, sosyal meselelerin çözüm aracı olarak dikkat çekmektedir.

İslamiyet öncesi dönemde güreş; kahramanlık göstergesi, yiğitlik sembolü ve ihtilafların çözüm aracı olarak tezahür etmiştir. Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan’ın hayatını özetleyen ifadeler arasında güreş merkezi bir konumdadır: “Çok savaşlar gördüm / Çok ok attım / Çok ata bindim / Çok güreştim / Düşmanlarımı ağlattım / Dostlarımı güldürdüm.” (Arslan, 2017). Bu sıralamaya göre, güreşin savaş, atlı faaliyet ve okçuluk ile eşdeğer bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Hanne’de ise Türkmen boyları ile Özbek boyları arasındaki ihtilafların çözümü için Türkmenlerden Almazuk ile Özbeklerden Arneyn adlı iki erin üç gün üç gece güreştiği anlatılmaktadır (Ögel, 2010: 392-396).

İslamiyet sonrası dönemde ise güreş, kahramanlık ve ihtilafların çözümü görevini korumakla birlikte İslamî unsurlarla bezenmiş, dinî ve manevi bir unsur haline gelmiştir. Hz. Peygamber’in bizzat güreşmesi ve güreşi teşvik etmesi vesilesiyle bu faaliyet dinen meşru kabul edilmiştir. Dönemin ünlü pehlivanlarından Rükâne b. Abdüyezîd, İslamiyet’i kabul etme işini Hz. Muhammed’in güreşte kendisini yenmesi şartına bağlamış ve yapılan müsabakada Hz. Muhammed’e yenilerek Müslüman olmuştur. Kaynaklarda, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in de Peygamberin huzurunda güreş tuttuklarından bahsedilmektedir. Dinî çerçevede güreşin başlangıç noktası Hz. Adem’in Kuds-i Ovası’nda çift sürerken Cebrail ile güreşmesi rivayetine dayandırılmakta olup güreşin piri de -peygamberlik düzeyinde- Hz. Adem kabul edilmektedir. Hz. Adem’den başlayan bu pirlilik, Hz. Muhammed ve “Allah’ın ve Resülü’nün Aslanı” lakaplı Hz. Hamza ile devam ettirilmiştir (Özcan, 1996: 317-318; Küçük ve Silik, 2018). Bu anlayışın destanlara yansımaları, Manas Destanı’nda da görülmektedir: “Pehlivanlar pehlivanı Koşay Han... İhtiyar ve beli bükük bir halde, genç Nogay Han’ı Yoloy-Han’la bile güreş tutmuş ve onu yenerek Manas’ı şaşırtmıştı.” (Ögel, 2010: 505-506). Aynı destanda, “Tanrı artık Koşay’a kuvvet vermiştir. Onun

damarlarında Tanrı'nın kuvveti dolaşmaya başlamıştır.” ifadesi, güreşe atfedilen ilahi boyutu yansıtmaktadır (Güven, 1992: 26). Battal Gazi Destanı'nda ise Seyyit Battal Gazi ile Hristiyan yiğit Ahmer arasındaki diyalog, güreşin dini meselelerin çözümü için bile kullanıldığını göstermektedir: “Şimdi seninle güreş tutalım; eğer sen beni yenersen ben Müslüman olayım, eğer ben seni yenersem sen benim dinime gir.” (Köksal, 2014: 46). Ayrıca Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde hayvan güreşleri görülmekte ve bu güreşler, rekreasyonel faaliyet olarak dikkat çekmektedir. Bu husus, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde, “Bir yazın bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han kudretli Oğuz beyleri ile temaşa ederdi, seyreder eğlenirdi.” şeklinde kendisine yer bulmaktadır (Ergin, 2019: 24-25).

4.1.3. Atlı Faaliyetler

Atlı faaliyetler söz konusu olduğunda bu faaliyetlerin ana motifi olarak “at” ön plâna çıkmaktadır. At, Türk destanlarının en karakteristik unsurlarından biridir. “Türk'ün kanadı” olarak zikredilen at, Türklerin yaşam stiline temel parçası olmakla birlikte hem binek hem savaş aracı hem de “milli içecek” olarak sütünden (kımız) faydalanılan bir varlık olmuştur (Üren, 2015:65-73). O, hem “asalet, fetih, cihat” sembolü hem de sosyal, askerî, siyasî, iktisadî ve dinî hayatın en önemli ögesini teşkil etmiştir (Bkz. Durmuş, 2021:1-8; Gürsoy-Naskali, 1995b:187; Karapehlivan, 2026). Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın çocukluk yılları betimlenirken “Güder at sürüleri, tutar atlara biner! / Daha bu yaşta iken, çıkar avlara gider!” denilmektedir (Ögel, 2010: 115). Yine aynı destanda, fethedilecek topraklar anlatılırken “Av yerlerimiz dolsun, vahşi at ile kulan” temennisi dile getirilmektedir (Ögel, 2010: 118).

Türeyiş Destanı'nda, atın “zenginlik göstergesi” olduğu vurgulanmaktadır. Kanglı boylarının türeyişinde bahsi geçen “Çürçed adlı bu ilin, çok büyük otlakları / Çok malı, çok sığırı, vardı pek çok atları” ifadesi de at sahibi olmanın, “prestij sembolü” olduğunu ortaya koymaktadır (Çoruhlu, 1998:155-158; Ögel, 2010: 123).

Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde, at, kahramanın can yoldaşı, en yakın dostu olarak betimlenmektedir. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikayesi'nde şu sözler konuya örnek olması açısından dikkat çekicidir: “At demem sana, kardeş derim kardeşimden daha iyi / Başıma iş geldi arkadaş derim arkadaşarımdan daha iyi” (Ergin, 2019: 82; Kırbaş, 2025). Aynı destanlarda “At işler, er övünür.” ve “Yaya erin ümidi olmaz.” atasözleri de teyit noktasında konu edilmektedir. Ayrıca Manas Destanı da atlı rekreasyon faaliyetleri açısından zengin örnekler sunmaktadır. Destanda, “Er oodarış (at sırtından rakibi düşürme), Kök Börü (oğlak kapma/oğlak dalaşı), Kız

Kuumay (kız kovalama), tıyinenmey (koşan at üstünde eğilerek yerden maden parayı alma), At Çabış (at yarışı) gibi oyunlar ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Manas'ın atı Akkula, destanda özel bir öneme sahiptir: "Katıldığı tüm yarışları kazanır ve aldığı ödüller boynunda sallanır." (Gülensoy, 2002: 336; Koçekovna, 2017; Türkmen, 2021).

4.1.4. Avcılık

Türklerde bozkır kültürünün bir yansıması olarak avcılık, destanlarda, hem yaşam için bir ihtiyaç hem sportif hem de rekreasyonel faaliyet olarak dikkat çekmektedir. İslamiyet öncesi dönemde avcılık; kahramanlık gösterme aracı, savaşa hazırlık ve yaşam biçimi olarak kendisini göstermektedir. Oğuz Kağan Destanı'nda, avcılık, yiğitlik sergileme vasıtası olarak sunulmaktadır: "Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan / Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan, ne de insan!... Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı / Avlarım gergedanı, diye o yere vardı." (Ögel, 2010: 116). Aynı destanda, Oğuz Kağan'ın çocukluk yılları betimlenirken "Daha bu yaşta iken, çıkar avlara gider!" ifadesi geçmektedir (Ögel, 2010: 115). Bu anlatımlar, avcılığın İslamiyet öncesi dönemde yiğitliğin/mertliğin göstergesi ve günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. (Örnek olarak bkz. Koçak, 2012; Onay, 2015; Deniz, 2016)

İslamiyet sonrası dönemde ise avcılık, kahramanlık göstergesi, mertlik/yiğitlik sembolü ve savaş hazırlığı olma özelliğini korumakla birlikte ruh sağlığı ve manevi anlamda huzur için yapılan bir faaliyet olarak da dikkat çekmektedir. Ayrıca Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde, av, stres atma ve "gönül hoşnutluğu" için bir araç olarak tasvir edilmektedir. Begil Oğlu Emren Hikâyesi'nde, "Arı gönülde pas olsa şarap açar, sen gideli hanım çapraz yatan alaca dağların avlanmamıştır, ava bin gönlün açılın." ifadesi geçmektedir (Yazıcı, 2008; Kaya, 2010, Demir, 2018; Ergin, 2019: 187). Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede ise şöyle denilmektedir: "Yata yata yanımız ağırdu, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım." (Ergin, 2019: 39). Söz konusu ifadeler, avcılığın sadece zaruri olarak hayatta kalma ihtiyacı değil, aynı zamanda manevî anlamda huzur bulma amacıyla yapılan bir faaliyet olduğunu da göstermektedir.

Satuk Buğra Han Destanı'nda avcılık, can sıkıntısını giderme ve ruhsal anlamda rahatlama amacıyla yapılmaktadır. Destandaki "Bir gün öyle ansızın Satuk Buğra Han Gazi, bu kırk arkadaşı ile av yapmaya çıktı." (Demir, 2018: 37) ve "Sultan Satuk Buğra Han Gazi bir gün yine gönlü kalkıp av yapmaya gitmek istedi." (Demir, 2018: 57) ifadeleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Battal Gazi Destanı'nda ise Seyit Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin güçlü bir pehlivan

olduğundan, sürekli ava çıktığından ve bu şekilde huzur bulunduğu bahsedilmektedir (Köksal, 2014: 16). Manas Destanı'nda ise avcılık rekreasyonel bir faaliyet olarak sunulmaktadır. "Sıkılırsa kulan avlayalım / Sıkılmazsa orada atalım." (Yıldız, 1995: 430; Kaya, 2010:120) ifadesi, can sıkıntısının giderilmesi için avcılığın tercih edilen bir aktivite olduğunu göstermektedir. Ayrıca İslâm sonrasında diğer sportif etkinliklerde olduğu gibi Besmele ile başlama gibi dinî bazı uygulamaların geliştiği ve helal-haram anlayışı ekseninde avlanmanın kendisini gösterdiği de dikkat çekmektedir (Geniş bilgi için bkz. Furat, 2013: 225-241).

4.1.5. Sportif Rekreasyon Faaliyetlerinin Karşılaştırılması

Sportif rekreasyon faaliyetlerinin yapısal boyutunda kesintisiz bir süreklilik söz konusudur. İslamiyet öncesi bir nevi "yaşam stili" haline gelen anlayış, İslamiyet sonrası dönemde aynen devam etmiş ancak söz konusu yaşam stili İslamî motiflerle harmanlanmıştır. Diğer bir ifadeyle İslam öncesi faaliyetlere İslam sonrasında bir kutsiyet atfedilmiş ancak faaliyetlerin mahiyeti esasen değişmemiştir. Ayrıca kadınların okçuluk ile atlı faaliyetlere katılımı her iki dönemde de varlığını sürdürmüştür (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Sportif Rekreasyon Faaliyetlerinin Karşılaştırması

Faaliyet	İslamiyet Öncesi	İslamiyet Sonrası	İslamiyet Öncesi ve Sonrası Ortak Payda
Okçuluk (Ok-Yay)	Hakkaniyet/Adalet, Cesaret, Kahramanlık ve Ant Ögesi (Oğuz Kağan Destanı)	Kutsallık kazanarak "Sünnet" algısı (Manas ve Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri)	Okçuluk (Ok-Yay), savaş silahı, sosyal statü göstergesi, "kutsal emanet" ve rekreatif faaliyet aracı
Güreş	Güç ve Kahramanlık göstergesi, ihtilafların giderilmesi (Oğuz Kağan ve Şu Destanı)	İlahilik vasfı ile bazı dinî kurallarla süslenmiş ahlakî bir değer (Manas ve Battal Gazi Destanı)	Güreş, hem güç ve kahramanlık göstergesi olarak sportif bir faaliyet hem toplumsal ihtilafların çözüm aracı hem de rekreatif bir eylem
Atlı Faaliyetler	Yaşam biçiminin temel unsuru, savaşın ve günlük yaşamın ana ögesi, toplumsal zenginlik ve asalet göstergesi, fetih sembolü (Oğuz Kağan ve Türeyiş Destanı)	Kutsiyet bağlamında cihat sembolü, sportif ve rekreatif bir öge (Manas ve Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri)	At ve atlı faaliyetler, hem toplumsal zenginlik göstergesi hem sportif, rekreatif faaliyet unsuru hem de sosyal, askeri, siyasi, iktisadi ve dini hayatın bir parçası
Avcılık	Mertlik/yiğitlik göstergesi, savaş hazırlığı ve yaşam kaynağı (Oğuz Kağan ve Yaratalış Destanı)	Dinî bağlamda hayvan haklarının korunması çerçevesinde iç huzur ve stres atma vasıtası (Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri ve Satuk Buğra Han Destanı)	Avcılık, ruhsal anlamda rahatlık ve stres atma bağlamında hem sportif hem rekreatif faaliyet hem de zaruret halinde yaşam kaynağı

4.2. Kültürel Rekreasyon Faaliyetleri

Destanlarda tespit edilen kültürel rekreasyon faaliyetleri, “Nevruz, Hıdırellez ve Toylar/Şölenler” başlıkları altında incelenmiştir. Bu faaliyetlerde, sportif faaliyetlere kıyasla İslamiyet öncesinde ve sonrasında daha belirgin bir değişim gözlemlenmektedir. Ancak burada da hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası bazı ortak paydalar dikkat çekmektedir.

4.2.1. Nevruz

Nevruz kelimesinin Türkçe karşılığı “yeni gün”dür. Nevruz, güneşin koç burcuna girdiği gün olup, Rumi takvime göre mart ayının dokuzudur. Bu tarih, ilkbaharın başlangıcı ve Celali takvime göre yılbaşısıdır (Özkan, 2020). On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde yılbaşı, 21 Mart, yani “Nevruz günü”dür. Türkler Nevruz’u, “baharın gelişi” ve “yeni yılın başlangıcı” olarak bir bayram olarak benimsemiş; “Nevruz-ı Sultanî”, “Sultan Nevruz” ve “Sultan Navruz” adlarıyla da dile getirmişlerdir. Nevruz’un aynı zamanda bir kurtuluş günü olarak kabul edilmesi sebebiyle Nevruz için “Ergenekon Bayramı” veya “Bozkurt Bayramı” tabirleri de kullanılmaktadır. Çünkü Nevruz’un kökeni, Ergenekon Destanı’na dayandırılmaktadır (Şengül, 2008; Küçük ve Küçük, 2011; Durmuş, 2017). Destana göre Türklerin dağları eriterek çıkışını mümkün kılan gün, 21 Mart olup bu tarih Türklerde “yeni yıl” olarak kutlanmıştır. Zaten Türkiye’de de günümüzde 2026 yılı itibariyle milli bayram bağlamında Nevruz (21 Mart) resmî tatil olması çalışmalarını gündemdeki yerini korumaktadır. (Örnek olarak bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/d958bf78-db09-499f-b57c-0195b3fbe3bf>)

Nevruz, Toprağın yeniden canlanması ve ölüm uykusundan uyanması, tabiri caizse Türk destanları içerisinde yanıtını Ergenekon Destanı’nda bulmaktadır. Bu sebeple Nevruz’un diğer adı da “Ergenekon Bayramı”dır. Bu isim tarihî süreç içerisinde farklı Türk boyları arasında varlığını korumuş ve Türk milletinin destanların gücüyle birbirlerine olan bağlılığını güçlendirmiştir (Şengül, 2008; Küçük ve Küçük, 2011; Kapağan, 2019). Nevruz, Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan coğrafyada Türk toplulukları arasındaki kültürel ortaklığın en belirgin sembollerinden birini oluşturmaktadır. Azerbaycan, Başkurt, Gagauz, Hakas, Karaçay, Kazak, Kırgız, Nogay, Özbek, Türkmen ve Uygur gibi tüm Türk boyları tarafından bilinmekte olup yörelere özgü biçimde kutlanmaktadır. Farklı coğrafyalarda varlık gösteren Türk boyları ulusal, tarihî ve geleneksel çeşitliliklerini bu bayrama eklemişlerdir (Kafkasyalı, 2005). Bu bayram, Alevi-Bektaşî geleneği de dahil olmak üzere farklı inanç gruplarınca benimsenmiş ve Türk dünyasının ortak paydası haline gelmiştir (Küçük ve Küçük, 2011)

Nevruz kutlamaları çerçevesinde çeşitli rekreatif faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde, yemek şölenleri düzenlenmekte, türbe ziyaretleri yapılmakta, müzik eşliğinde eğlenceler tertiplenmekte ve maniler söylenmektedir. Ayrıca cirit, güreş ve değnek oyunu gibi sportif aktiviteler de Nevruz kutlamalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Örnek olarak bkz. Artun, 2011:264-275; Karaman, 2008). Ateş üzerinden atlama, mezarlık ziyaretleri ve gençler arasında düzenlenen spor müsabakaları da Türk dünyasının dört bir yanında ortak unsurlar olarak dikkat çekmektedir (Alım, 2011).

İslamiyet sonrası dönemde Nevruz kutlamaları, İslamî motiflerle harmanlanmıştır. Manas ve Satuk Buğra Han destanlarında, Nevruz'un duaların hakim olduğu İslami figürlerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu sentez, eski geleneğin İslâm'a uyarlanması somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Nevruz, kültürel miras değerleri açısından uluslararası düzeyde de tanınmıştır. Nitekim Nevruz, 2009 yılında UNESCO tarafından "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi"ne kaydedilmiş, 21 Mayıs 2025 tarihinde ise Türk Devletleri Teşkilatı Budapeşte Gayriresmi Zirvesi'nde "Türk Dünyası'nın ortak bayramı" olarak ilan edilmiştir. Bu tesciller, Nevruz'un Türk dünyasının ortak değeri olarak uluslararası arenada kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.²

4.2.2. Hıdırellez

Türk kültüründe ve destanlarında, döngüsel zamana bağlı olarak kutlanan iki önemli gün vardır. Bu günlerden birini Nevruz diğerini ise Hıdırellez oluşturmaktadır. Nevruz, bütün Türk dünyasında "yeni gün/yıl" başlangıcı olarak kabul edilirken, Hıdırellez ise daha çok yaz mevsimin başlangıcı olarak kabul görmektedir (Özkan, 2020).

Hıdırellez, Hızır ile Hz. İlyas'ın yeryüzünde buluşmasını ifade eden bir kavramdır. O, yaz mevsimine geçiş amacıyla 6 Mayıs'ta yapılan kutlamanın İslamî yapıya büründürülmüş biçimi olarak ön plana çıkmaktadır. Türkler, tarihî süreç içerisinde "Hıdırellez" adı altında yazın gelişini kutlama amacıyla çeşitli şenlikler ve panayırlar düzenlemişlerdir. Bu panayırlar ve şenlikler, yeşillik alanlarda ifa edilmiştir. Zaten kelime olarak "yeşil, yeşillik, yeşilliği bol olan alan" gibi anlamlara gelen "Hızır/Hızır", yeşil ve yeşillik ile özdeşleştirilmektedir (Küçük ve Silik, 2018).

Hıdırellez geleneği, bünyesinde Türkistan, eski Anadolu (bolluk-bereket törenleri, ölümsüzlük),

2 Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı. (2025, 21 Mayıs). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk Devletleri Teşkilatı Gayriresmi Zirvesi'nde konuştu. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaşkanierdogan-turk-devletleri-teskilati-gayriresmi-zirvesinde-konustu>

İslam (Hızır-İlyas motifi) ve ortak Balkan kültürü gibi birçok kültürü barındıran zengin bir şölene sahiptir (Aktürk, 2014:23). Türkler, İslamiyet öncesi dönemde oluşturdukları atalar kültü, tabiat kültü ile Gök Tengri (Tanrı) kültürüne ait unsurları, İslam'ı kabul ettikten sonra da tamamen terk etmemiş, bu inanç ve pratiklerin bir kısmını harmanlayarak İslâm adı altında da sürdürmüşlerdir (Küçük ve Küçük, 2011; Aksu, 2020). Dolayısıyla Hıdırellez kutlamaları içerisinde İslamiyet öncesi dönemden kalan uygulamalarının izleri, İslamiyet sonrasında da açıkça görülmektedir. Ateş kültü kapsamında, Hıdırellez günü yakılan ateşin üzerinden atlama ve dileklerde bulunma, Türk dünyasının her yerinde gerçekleştirilen yaygın bir uygulamadır. Su kültü çerçevesinde ise şifalı olduğuna inanılan su kaynaklarına gidilmesi, yıkanılması, Hıdırellez günü akarsulardan su alınması ve suyun ölümsüzlüğüne dair inanışlar olarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir/ettirmektedir. Ayrıca ağaç kültü kapsamında ise ağaçlara adaklar sunmak, dileklerde bulunmak ve bez bağlamak gibi uygulamalar da İslam öncesi dönemden kalmasına rağmen dini bir şekle büründürülerek sürdürülmüştür. Atalar kültü bağlamında da Hıdırellez günü yapılan mezar ziyareti gibi bazı uygulamalar varlığını korumaktadır (Örnek olarak bkz. Çobanoğlu, 2000; Artun, 2011:275-286; Aksu, 2020; Küçük A., 2018).

Orta Asya kökenli ve mevsimsel bir kutlama olan Hıdırellez, İslam sonrasında Hızır-İlyas anlayışı çerçevesinde dini bir yapıya kavuşarak bir kült haline dönüşmüştür. Bu kült çerçevesinde “sağlık-şifa bulma, bereket-bolluk kazandırma, kısmet açma ve şans getirme” amacıyla çeşitli etkinlikler yapılmış ve şenlikler düzenlenmiştir (Küçük ve Silik, 2018). Söz konusu ortak paydalar çerçevesinde Hıdırellez, 2017 yılında Türkiye ve Kuzey Makedonya'nın ortak başvurusuyla aynı listeye kaydedilmiştir. Bu tesciller, söz konusu geleneklerin Türk dünyasının ortak değerleri olarak uluslararası arenada kabul gördüğünü ortaya koymaktadır (UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri (2026)).

4.2.3. Toylar ve Şölenler

Toylar, Türk destanlarında sıklıkla zikredilen kültürel rekreasyon faaliyetlerindedir. Toy kelime olarak, “ziyafet, şölen ve kutlama” anlamlarına gelmekte olup terim anlamıyla “Türk hükümdarlarının ve beylerin çeşitli vesilelerle maiyetlerine ve halka verdikleri büyük ziyafet” şeklinde tanımlanmaktadır. O, Nevruz, Hıdırellez gibi mevsimsel törenlerde olduğu gibi Türklerde birlik ve beraberliği sağlayıcı sosyal bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Koca, 2012:270-272). Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın oğullarının doğumu şöyle kutlanmaktadır: “Oğuz bunu duyunca, ilinde soy soylattı / Toy yaptı, şölen verdi, çok büyük toy toylattı!” (Ögel, 2010: 117-118). Türk toplumu tarihî süreç içerisinde zafer, doğum, evlilik (düğün) ve isim verme gibi önemli

olayları şölenler vererek, eğlenceler tertip ederek kutlamıştır/kutlamaktadır. Elde edilen başarıların ve zaferlerin ardından tertiplenen toylar destanlarda sıkça işlenen bir motif olarak dikkat çekmektedir (Aslan ve Kırmızıgül, 2024).

İslamiyet öncesi dönemde toyların uzun süreli olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Oğuz Kağan Destanı'nda da kırk gün kırk gece süren toyların düzenlendiği görülmektedir (Ögel, 2010). Söz konusu uzun süreli toylar, toplumsal dayanışmanın, birliğin, beraberliğin ve kolektif kimliğin pekiştirilmesinde önemli bir fonksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Toyların yalnızca rekreatif amaçlı değil, aynı zamanda hiyerarşinin sağlandığı, toplumsal bağlamda "ortak payda" da buluşma amacının taşındığı ve kültürel değerlerin aktarıldığı sosyal alanlar olarak da işlev gördüğü dile getirilmektedir (Başdin, 2017:400-406; Aslan ve Kırmızıgül, 2024:76-85).

İslamiyet sonrası dönemde toy geleneğinin devam ettiği ancak kutlama zamanı açısından belirgin bir kısalma olduğu görülmektedir. Battal Gazi Destanı'nda Cafer'in (Battal Gazi) doğumu vesilesiyle "7 gün, 7 gece toy" düzenlendiği belirtilmektedir (Köksal, 2014: 16). Dânişmend Gazi Destanı'nda da "Yedi gün düğün oldu. Yediler, içtiler." (Sert ve Biçer, 2007: 237) denilmektedir. Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri ise İslamiyet öncesi ve sonrası dönem arasında bir geçiş metni niteliği taşımaktadır. Bu destanlarda hem "kırk gün kırk gece" (Ergin, 2019: 63-98) hem de "Yedi gün yedi gece toy düğün edip yeme içme oldu. Dedem Korkut geldi kopuz çaldı." (Ergin, 2019: 227) şeklinde farklı sürelerle rastlanması, eserin bu geçiş dönemini yansıttığından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmaktadır. Toy düzenleme geleneği, İslamiyet sonrası destanlarda, hem mutluluk/sevinç (doğum gibi) toyları hem de yas/hüzün (ölüm gibi) toyları şeklinde çeşitlenmektedir. Bu toylar, amacı fark etmeksizin birlik ve beraberliği sağlayıcı sosyal olgular olarak tarihten bugüne önem taşıyan unsurlar olmuştur/olmaktadır (Köksal, 2014).

İslam öncesi ve sonrası destanlara ait toylarda ve şölenlerde, dinî anlayışa paralel olarak içecek tüketiminde de bazı farklılıklar gözlemlenmektedir. İslamiyet öncesi dönemde kırmızı tüketimi ön plâna çıkarken, İslamiyet sonrası dönemde bazı Türk Destanlarında helal türevi içeceklerin tüketildiği ve içki türevlerinin tüketilmesinin de İslamiyet'e mensup olmayan toplumlara özgü olduğuna vurgu yapılmaktadır. Dede Korkut Destanlarında/Hikâyelerinde de bu husus, "Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü... dilber kafir kızları kudretli Oğuz beylerine kadeh sunup, içiyorlardı." şeklinde dile getirilmektedir (Ergin, 2019: 39).

Destanlarda, toylar ve şölenler çerçevesinde gerçekleştirilen rekreatif faaliyetler çeşitlilik göstermektedir. Bu kutlamalar süresince, at ve ok atma yarışları, güreş müsabakaları, kopuz çalma

ve sohbet gibi etkinliklerin ve çeşitli eğlencelerin düzenlendiği görülmektedir. Çalışmaya konu olan destanlara bakıldığında, “doğum ve isim koyma toyları, zafer toyları, düğün toyları ve yağ törenleri” gibi farklı vesilelerle gerçekleştirilen kutlamalar, rekreasyon faaliyetlerinin, Türk kültüründeki sosyal boyutunu da ortaya koymaktadır.

4.2.4. Kültürel Rekreasyon Faaliyetlerinin Karşılaştırılması

Tablo 4.2’den görüldüğü üzere, kültürel rekreasyon faaliyetleri, sportif faaliyetlere kıyasla daha belirgin bir değişime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle içecek tüketiminde şarabın kâfirlere atfedilmesi (Örn. Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri), İslamî kuralların gündelik yaşama yansımalarının somut bir göstergesidir. Bununla birlikte, toy/şölen geleneği süresel bazda bir değişim ile birlikte kesintisiz sürmüş ancak içerik bağlamında dinî anlayış çerçevesinde kısmî bir anlamsal dönüşüm söz konusu olmuştur.

Tablo 4.2. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Kültürel Rekreasyon Faaliyetlerinin Karşılaştırması

Faaliyet	İslamiyet Öncesi	İslamiyet Sonrası	İslamiyet Öncesi ve Sonrası Ortak Payda
Nevruz	Yeni gün/yıl, Tabiatın canlanması, Baharın gelişi (Ergenekon Destanı)	İslam öncesi anlayışın İslâmî motiflerle harmanlanması ve manevi değer olarak yaşatılması (Manas ve Satuk Buğra Han Destanı)	Nevruz dinî anlayış ile bağlantılı olarak, geçmişten bugüne uzanan birliğin ve beraberliğin göstergesi ve “Somut Olmayan bir Kültürel Miras”
Hıdırellez	Tabiat ve Su kültü ile bağlantılı olarak Yazın gelişi (Yaratılış Destanı)	Hızır ile İlyas’ın buluşması ve bazı peygamber veya dinî şahsiyetler ile dinî bir anlam kazanması (Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri)	Hıdırellez, dinî düşüncelere göre tarihten günümüze ulaşan birlik ve beraberlik sembolü ve “Somut Olmayan bir Kültürel Miras”
Toylar/ Şölenler	Geniş bir zaman dilimi çerçevesinde (Kırk gün kırk gece) Kımız gibi içeceklerin tüketimi esas (Oğuz Kağan Destanı)	Daha kısa süreli bir zaman dilimi bağlamında (Yedi gün yedi gece) helal yiyecek-içecek tüketiminin ön plana çıkması (Dede Korkut Destanları/Hikâyeleri)	Faaliyet süresinin değişimi ile birlikte birlik ve beraberlik simgesi olarak bir rekreatif faaliyet unsuru

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

“Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri: İslamiyet Öncesi ve Sonrası Dönemlerin Karşılaştırmalı Analizi” adlı çalışma, Türk destanlarını rekreasyon açısından inceleme amacını taşımıştır. Dolayısıyla farklı bir yaklaşımla ele alınan çalışmada, İslamiyet öncesi (Yaratılış, Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş, Şu) ve İslamiyet sonrası (Manas, Satuk Buğra Han, Dede Korkut, Danişmend Gazi, Battal Gazi) Türk destanlarında yer alan rekreasyon faaliyetleri (birkaç örnek mahiyetinde) karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve giriş bölümünde ortaya konan araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Birinci araştırma sorusu kapsamında, Türk destanlarında hangi sportif ve kültürel rekreasyon

faaliyetlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Sportif rekreasyon faaliyetleri olarak okçuluk, güreş, atlı faaliyetler ve avcılık; kültürel rekreasyon faaliyetleri olarak ise Nevruz, Hıdırellez ile toylar ve şölenler belirlenmiştir. Bu faaliyetlerin tamamı hem savaşa hazırlık hem de serbest zaman değerlendirme amacıyla gerçekleştirilmiş olup boşa geçirilen bir zaman ürünü olmadığı görülmüştür.

İkinci araştırma sorusu kapsamında ise İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerde rekreasyon faaliyetlerinin yapısında ve anlamında ne gibi değişimler yaşandığı ortaya konulmuştur. Bulgular, sportif rekreasyon faaliyetlerinde yapısal anlamda bir değişim yaşanmadığını ancak İslam sonrasında dinî bağlamda bazı unsurlarla desteklendiği görülmektedir. Okçuluk, güreş, atlı faaliyetler ve avcılık her iki dönemde de temel faaliyetler olarak varlığını sürdürmüş, kadınların bu faaliyetlere katılımı da kesintisiz devam etmiştir. Değişen unsur, dinî anlayış ekseninde, söz konusu faaliyetlere İslamiyet aracılığıyla kutsiyet atfedilmesi ve katılımın “dinî bir şeref” gibi algılanır hale gelmesidir. Kültürel rekreasyon faaliyetlerinde ise daha belirgin bir dönüşüm gözlemlenmiştir. Nevruz ve Hıdırellez gibi bayramlar, İslamî unsurlarla harmanlanarak varlığını devam ettirmiş, İslamiyet öncesi döneme ait kültürler, İslam kisvesi altında da yaşatılmıştır. Toylar ve şölenlerde ise kırmızı ve alkollü içeceklerin tüketimi, İslam’ın kabulünden sonra destanlarda azalma göstermiş hatta şarap tüketimi, İslamiyet’e mensup olmayan toplulukların bir özelliği olarak yorumlanmıştır.

Söz konusu bulgular, dinî anlayışlardaki değişimin, Türk toplumunun boş/serbest zaman pratiklerinde köklü bir yapısal dönüşüme yol açmadığını, faaliyetlerin özünü koruyarak yalnızca anlamsal bağlamda bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kültürel sürekliliğin/tabakalaşmanın din değişimine rağmen nasıl korunabildiğini gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim Geleneksel Türk okçuluğu, Nevruz ve Hıdırellez gibi faaliyetlerin günümüzde UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi'nde yer alması, Türk destanlarında kök salan rekreasyon faaliyetlerinin evrensel değerinin açık bir kanıtıdır.

Netice itibarıyla söz konusu çalışma, daha sonraki zaman diliminde yapılacak çalışmalar için bazı önerilere imkân sunabilir. Ayrıca Destanlarda konu edilen bazı rekreasyon faaliyetlerinin turizm animasyonlarında nasıl kullanılabileceğine yönelik uygulamalı çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Türk Mitolojisi'nin derinliği kullanılarak destanların popüler kültür ürünlerine dönüştürülmesi söz konusu olabilir. Hatta ulusal veya bölgesel çapta Türk destanları konseptli festivaller düzenlenerek hem kültürel mirasın yaşatılabilmesi hem de turizm gelirlerinin artırılabilmesine de olanak sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Adalı, B. (2012). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Ağaoğlu, Y. (2012). Dershaneye devam eden üniversite öğrencilerinin okuma nedenlerinin ve serbest zaman etkinliklerine katılımlarının değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 33-41.
- Aksu, H. S. (2020). *İslamiyet öncesi ve sonrası Türk destanlarında rekreasyon faaliyetleri* [Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Aktürk, S. (2014). *Türkiye’de Hıdrellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Akyol, G. ve Altınışik, Ü. (2022). *Fiziksel Aktivite ve Rekreasyonel Faaliyetler. Beden Eğitimi Ve Sporda Güncel Araştırmalar*, ed. Duygu Sevinç Yılmaz v.d., Ankara:Gazi Kitabevi, 59-72.
- Alım, M. (2011). Bir kültürel coğrafya çalışması: Iğdır’da Nevruz. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 231-238.
- Arslan, M. (2017). *Türk destanlarında spor*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Artun, E. (2011). *Türk Halkbilimi*. Adana:Karahana Kitabevi.
- Aslan, C. ve Kırmızıgül, M. (2024). Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kadim Türklerde Toy Geleneği Ve Günümüze Yansımaları. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 53, ss. 75-89.
- Aydın, İ. (2025). Exploring Leisure Involvement, Perceived Health, and Life Satisfaction: Evidence from Recreational Physical Activity Participants in Turkey. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 16(2), 271-305. <https://doi.org/10.54141/psbd.1611409>
- Bahadır, M. (2016). Antikçağ’dan Günümüze Boş Zaman Üzerine Bir Değerlendirme. *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, Temmuz 2016, 103-116.
- Başdin, A. (2017). İçtimai Gelenekler Açısından Selçuklularda Toy, Düğün Törenleri ve Gelenekleri (Sultan Alp Arslan Dönemi). *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı2, ss. 400-406.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Bozkurt, N. (2007). Ok. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 33, ss. 333-335). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Yapısal ve işlevsel bakımdan geleneksel bayramlar bağlamında Nevruz ve Hıdrellez. *Türkbilgi*, 1, 51-59.
- Çoruhlu, Y. (1998). *Türk Mitolojisinin Abc'si*, İstanbul:Kabalıcı Yayınevi.
- Demir, N. (2004). *Danışmend-nâme: Tenkitli metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. (2018). *Satuk Buğra Han Destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Deniz, M. (2016). Bozkırdan Rumeliye Türkler’de Av Kültürü. https://www.kitaphaber.com.tr/bozkirdan-rumeliye-turklerde-av-kulturu-k2586.html#_ftn10
- Dever, A., İslam, A. (2015). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk kültüründe Spor Algısı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 46-61.
- Durmuş, İ. (2014). Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları. *Akademik Bakış*, 8(15), 189-220.
- Durmuş, İ. (2017). Türk kültür çevresinde Nevruz adı. *Kafdağı*, 2(1), 11-23.
- Durmuş, İ. (2021). Türk kültür çevresinde at. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Ergin, M. (2019). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Furat, A.H. (2013). İslam Hukukunda "Avcılık" (Fıkıh Kitaplarındaki Kitabı's-Sayd Bahsinden Modern Avcılığa Bakış. EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 17 Sayı: 55 (Bahar 2013), s. 225-242.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı: Türkiye Türkçesiyle*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güneş, S.G. (2021). Boş zaman, Rekreasyon ve Turizm: Kavramsal Çerçeve. *Rekreasyon: Disiplinlerarası Yaklaşım ve Örnek Olaylar*, Ed. Prof. Dr. S. Gül Güneş - Dr. Öğr. Üyesi Fatih Varol, Ankara: Nobel Yayıncılık, 1-30.
- Gürsoy-Naskali, E. (1995a). *Manas destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, E. (1995b). *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü.
- Güven, Ö. (1992). *Türklerde spor kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2009). *Türk halk edebiyatı el kitabı* (5. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon. (Genişletilmiş 4. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- <https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/d958bf78-db09-499f-b57c-0195b3fbc3bf>.
- İskender, A. (2019). Boş Zaman ve Rekreasyon ile Turizm Arasındaki İlişki Üzerine Akademik Bir Araştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 50-59.
- Kafkasyalı, A. (2005). Türk dünyasında Nevruz geleneğine toplu bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 149-172.
- Kalça, A. ve Akburu, H. (2021). *Bireysel Sporlar Güreş Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kapağan, E. (2019). Gelenekten geleceğe "Nevruz". *Karabük Türkoloji Dergisi*, 1(1), 46-60.
- Karaküçük, S. (2014). *Rekreasyon: Boş zamanları değerlendirme* (7. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaman, R. (2008). Anadolu'da Nevruz kutlamaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 129-145.
- Karapehlivan, S.H. (2026). Türk'ün asalet ve fetih sembolü: 'At', <https://www.gazetesivilinisiyatif.com/haber/turkun-asalet-ve-fetih-sembolu:-at>.
- Kaya, M. (2010). Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanı'nda Av Kültürünün İzleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, Sayı 1, 114-121.
- Kılıçlar, A. ve Şahin, A. (2020). Zaman Kavramına Bir Bakış: Boş Olan Zaman Mıdır Yoksa İnsan Mı?. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2020, 8 (3), 2263-2276.
- Kırbaş, G. (2025). Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Bağlantılı Etnik Adlar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 979-1009.
- Koca, S. (2012). "Toy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41, ss. 270-272). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koçak, K. (2012). Bozkır Kültüründe Alp Karakterinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(2), 125- 135.
- Koçekovna, Z. M.(2017). "Manas" Destanındaki Halk Oyunları ile İlgili Kurallar Aracılığıyla Ahlak Eğitimi. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu III. Kahramanmaraş*.
- Köksal, H. (2014). *Battal Gazi Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk edebiyatı tarihi* (2. baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Küçük, A. (2018). Türk ağaç kültürü etrafında teşekkül eden Dokuz Oğul efsanesi ve toplumsal işlevleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11 (22), 69-76.
- Küçük, A. ve Küçük, M. A. (2011). *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevîlik-Bektaşilik: Dinler tarihi açısından bir yaklaşım*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Küçük, M. A. (2018). İslâm öncesinden sonrasına Türk geleneğinde bir yaşam stili: Okçuluk. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 4 (1), 178-191.
- Küçük, M. A. ve Silik, C. E. (2018). Hıdırellez kültüründen dinî ritüelli bir spora: Kırkpınar yağlı güreşleri.

International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 4 (1), 83-96.

Onay, İ. (2015). İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 516-525.

Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özcan, T. (1996). Güreş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 14, ss. 317-320). Türkiye Diyanet Vakfı.

Özkan, İ. (2020). Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdrellez kutlamaları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 2 (1), 1-24.

Rojek, C. (2005). *Leisure theory: Principles and practice*. Londra: Palgrave Macmillan.

Sert, M. ve Biçer, B. (2007). *Dânişmend Gazi Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şengül, A. (2008). Türk kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), 61-73.

Tekin, N. (2023). *Rekreasyonel Bir Faaliyet Okçuluk*. Ankara: Akademişyen Kitabevi.

Timurtaş, F.K. (1965). Türk Destanları. *Türk Kültürü Dergisi*, 3(33), 577-582.

Toker, A. (2021). Boş Zaman ve Rekreasyonun Tarihsel Perspektiften Sosyolojik Bir Değerlendirmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(10): 1000-1013.

Tükel, Y. v.d. (2019). "Günümüzde Geleneksel Türk Okçuluğu". *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları VIII*, 347-360.

Türkmen, M. (2021). 19. Yüzyılın Sonu İle 20. Yüzyılın Başlarında Kırgızların Milli Eğlenceleri Ve Oyunları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 127, Sayı 250, 133-150.

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri. (2026). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>.

Üren, U. (2015). Türklerde At Kurbanı ve Dede Korkut'taki İzleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 65-74.

Yazıcı, H. (2008). Dede Korkut Hikayelerinde Av. *Motif Halkbilimi Dergisi*, İstanbul: Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, Sayı.1, 91-105.

Yerlisu Lapa, T., Köse, E., & Günbayı, İ. (2018). Türkiye'de yapılan Rekreasyon Araştırmaları: Sistematik bir Derleme. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(2), 87-102. <https://doi.org/10.17644/sbd.349989>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız kültürü ile ilgili tespit ve tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

TURİZM BİLGİ SİSTEMİ¹ **TOURISM KNOWLEDGE SYSTEM**

Esen DİNÇER

*Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
esen.dincer@gmail.com, 0000-0003-0450-8031*

Özet

Bu kavramsal çalışma, olgunlaşmış tüm bilgi alanlarının kendisini anlaması için duyduğu önemli ihtiyaca cevap vermektedir. Eleştirerek, sentezleyerek, çıkarıp atarak, yeniden sıraya koyarak ve materyal ekleyerek turizmin epistemolojisi ve ontolojisi üzerine yapılmış önceki çalışmaların üzerine kurulmuştur. Çalışmanın katkısı, turizm alanını tanımlayan yapının, sistemlerin, süreçlerin ve çıktılarının özgün bir yeniden kavramsallaştırılmasını sunmaktır. Bunlar, bilgi alanı, bilgi güç alanı, bilgi ağları, bilgi yaratılmasında etkili olan dört ana unsur ve bunlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir model yaratılması ve detaylı analiz yoluyla açıklanmaktadır. Son olarak bu model, bilgi sisteminin turizm ve turizm araştırmaları konusunda yol açtığı bazı kilit sorunlar ve onların sonuçlarını incelemek için kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi felsefesi, Bilgi sistemi, Yeniden kavramsallaştırma, Seçicilik

Abstract

This conceptual study addresses the significant need for every mature field of knowledge to understand itself. It builds upon previous studies of the epistemology and ontology of tourism by critiquing, synthesising, discarding, re-ordering and adding material. Its contribution is an original reconceptualisation of the structure, systems, processes and outcomes that define the field of tourism. These are explained by the creation of a model and detailed analysis that examines knowledge space, the knowledge force-field, knowledge networks, four key domains in knowledge creation and their interrelationships. Finally the model is used to examine some of the key challenges and consequences that the knowledge system reveals for tourism and its research.

Keywords: Epistemology, Knowledge system, Reconceptualisation, Selectivity

Giriş

Bu makalenin temeli, bilim bilgisindeki gelişimin analizini “diğer alanlardaki topluluklara karşılık gelen toplulukların benzer bir şekilde çalışılması ihtiyacını hafife alarak” ifadesiyle sonlandırmış olan Kuhn’dan (1962, s. 209) alınmıştır. Turizm bilgisini incelemek amacıyla Jafari ve Brent Ritchie’nin (1981) “Bilginin Çarkı” çalışmasıyla başlamış olan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu konu, Echtner ve Jamal (1997) tarafından mevcut akademik tartışmaların durumunun gözden geçirilmesi ve onlara Tribe (1997) tarafından ortaya konulan “disiplinsizlik” tezinin cevap olarak verilmesiyle yeniden su yüzüne çıkmıştır. Tribe ilkinde 2006 yılında hakikati söyleme konusunda işleyen güç alanını tanımladığı çalışmasında, ikincisinde ise 2010 yılında epistemolojik ve kültürel inceleme yoluyla Aktör Ağ Teorisine bağladığı çalışması olmak üzere bu konuya iki kez dönüş

¹ Bu araştırma; “J. Tribe, J.J. Liburd (2016). Tourism Knowledge System, Annals of Tourism Research 57 (2016) 44–61” çalışmasından Türkçe’ye uyarlanarak üretilmiştir.

yapmıştır. Bu dönemde Coles, Hall, ve Duval (2006) turizm çalışmaları için postdisipliner olmanın ne anlama gelebileceğini tartışmış, Belhassen ve Caton (2009) turizm epistemolojisini anlamak için dilbilimsel bir yaklaşım önermiş, Liburd (2012) Web 2.0 teknoloji tarafından önerilen çoğulcu epistemolojiyi incelemiş, Laws ve Scott (2015) turizm araştırmalarının görünümünü çizmek için bir mozaik metaforu kullanmıştır. Ancak bu çalışmaların her biri, yapbozun bir kısmı artık güncelliğini kaybetmiş olan yalnızca bir bölümünü ortaya çıkarmakta olduğu için, bu makale eleştirme, sentezleme, güncelleme ve önceki analizlerde eksik kalan parçaları ekleme fırsatını kullanma olanakları arayacaktır.

Yukarıda belirtilen doğrultuda bu çalışmanın amacı, kapsamlı bir turizm bilgi sistemi modeli geliştirerek turizmin epistemolojisini ve ontolojisini eleştirel olarak yeniden değerlendirmek ve yeniden kavramsallaştırmaktır. Buradaki ilk hedef, sistemin büyük parçaları olan turizmin olgusal dünyası, analiz modları ve bunların temsil edilmesini anlamaktır. İkinci hedef, sistemin karşılıklı ilişkilerini, süreçlerini ve dinamiklerini analiz etmek, son hedef ise eleştirel sonuçları ve yeni gündemleri ele almaktır. Makalenin ana gövdesi, modeli sunmadan ve yukarıda özetlenen hedefleri ortaya koymadan önce, yöntemin özetini vermek ve anahtar literatürü kısaca gözden geçirmek olacaktır. Son bölüm, sonuçları tartışacaktır.

Turizm Bilgi Sistemi

Yöntem

Bu makale, birçok kavramsal makalede kapsamlı bir yöntem bulunduğuna dair bir kanıtın olmadığını farkındalığıyla, Xin, Tribe, ve Chambers (2013) tarafından ortaya konulmuş protokollere uygun olarak yazılmıştır. Buna rağmen, herhangi bir metodolojik kısıtlanmışlıktan kaçınma ihtiyacının farkında olarak, düşüncelerimizde açık ve yaratıcı kaldık. Özetle biz, kapsam çizme, karşılaştırma, yansıtma ve soyutlama süreçlerini izledik. Bunun ardından kavramları tanımlama, onları karşılaştırma, tarihsel analiz, kavramsal tipolojilerin inşası, kavramsal boşlukların bulunması, derinlemesine düşünme ve son olarak konunun yeniden kavramsallaştırılması olmak üzere belirli adımları gerçekleştirdik.

Aynı zamanda (parantez içinde belirtilen) kavramsal araştırma için kalite koşullarına da değinilmiştir. İlk olarak argüman, yazarların deneyimine, meselelerle uzun süredir ilgileniyor olmasına ve ilgili literatüre ilişkin derin bilgisine dayandırılmıştır. İkinci olarak, karşı kanıtların sistematik bir değerlendirmesi bulunmaktadır ve yazarlar arasında Sokratik diyalog (yumuşak

yanlışlama) yakalanmıştır. Üçüncü olarak, argümanın (retorik) yapısı, mantığı ve güvenilirliğine özel önem verilmiştir. Dördüncü olarak argüman, yerleşik komşu kavramlarla karşılaştırılmıştır (üçgenleme). Beşinci olarak, sonuçların araştırma amaçlarıyla tutarlılığı görülmüştür (geçerlilik). Altıncı olarak, araştırma süreci dikkatle yazıya dökülmüştür (şeffaflık). Yedinci olarak sonuçlar, kişilerin kavrayışına katkıda bulunmaktadır (faydalılık). Sekizinci olarak, sonuçlar daha önceden pek görülmeyen bir şeyleri görünür hale getirmiştir (katkısallık). Son koşul olan özdüşünümsellik kısa bir tartışma gerektirmektedir. Yazarlar kadın ve erkek, kıdemli, beyaz, kuzey Avrupalı akademisyenlerdir. Bu makalenin doğası, gömülü, yapısal ve diğer meselelerin araştırmamızın yürütülme şeklini etkileyeceğini göstermektedir. Ayrıca, ömür boyu belirli bir epistemolojik proje içine girip çıkışımız ve katılımlarımız (Batı geleneğinde akademi) kaçınılmaz olarak bu araştırma konusuna derin bakışımızı ve yaklaşımımızı etkileyecektir. Bunu özellikle belirtiyoruz ki, okurlar bizim konumsallığımızın farkında olabilsin ve ayrıca örtük, informel, deneysel, sözlü, ahlaki, pratik, yerel ve diğer özelliklerdeki “öteki bilgiyi” “ötekileştirmeme” konusunda kendimize bir hatırlatma yapmış olalım.

Bilgi sosyolojisi

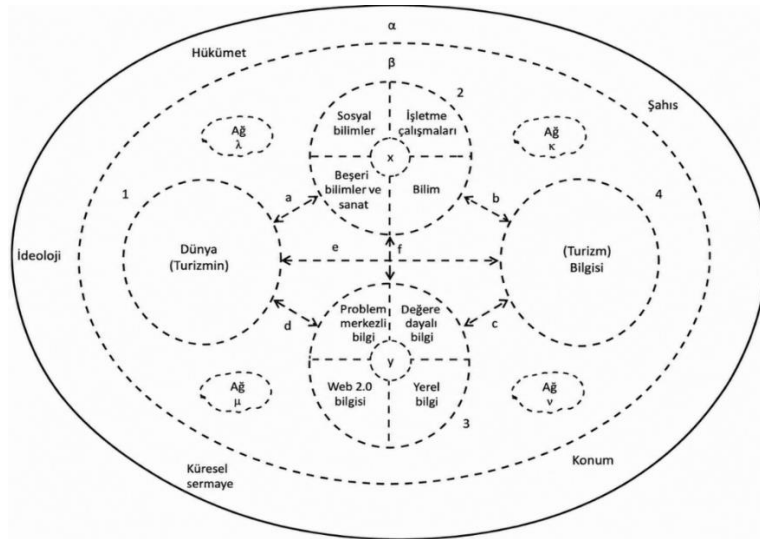
Bilgi sosyolojisi literatürüne kısaca göz attığımızda görüyoruz ki, bilgi toplumsal olarak koşullandırılmıştır (Barnes, 2014) ve bilgi sosyolojisi turizm bilgi sisteminin nasıl yapılandığını ve bunun sonuçlarının neler olacağını kavramamızı sağlayacak eleştirel bilgiler sunmaktadır. Çok sayıda dikkat çekici mesele vardır. İdeolojinin bilgi üretiminde oynadığı rol, Mannheim'ın (1979) temel ilgi alanını oluşturmuştur. Berger ve Luckmann (1991), gerçekliğin sosyal yapılandırılması terimiyle ifade ettiği konuyu analiz etmiş, insanlar sosyal sistemde etkileşim içinde oldukça kavramların alışırlı hale geldiğini, zaman içinde karşılıklı etkileşimlerle bunların kurumsallaştığını söylemiştir. Merton (1937), bilimsel bilginin yaratılmasını koşullandıran kurumsal ortamların rolünü incelemiştir. Kuhn (1962), bilginin yapılandırılmasında, araştırma topluluklarına ve onların yerleşik norm ve paradigmalarına vurgu yapmıştır. Becher (1989) tarafından yapılan Akademik Klanların sosyolojik incelemesi çalışması, farklı disiplinlerde bilgi üretimini etkileyen kültürlerin bir yelpazesini ortaya koymuştur. Foucault (1971, 1974, 1980), söylem, disiplinleşme, gözlem ve iktidar fikirlerini tanıtmış, söylemleri hakikat rejimleri olarak tarif etmiştir. Söylemsel oluşumlar, neyin bilgi sayılıp neyin sayılmayacağını kurallarını belirlerken, daha ileri giderek kimin iktidara göre konuştuğunu, kimin konuşmadığını belirler. Habermas (1978), bilgi yapılandıran çıkarlar kuramı boyunca, bilgiyle uğraşmanın çıkarlı olmayacağını, bilgiyi üreten

kişinin üç tür çıkardan biriyle motive olduğunu göstermektedir. İlk olarak, teknik çıkar, yönetim ve kontrol arar. İkinci olarak, pratik çıkar kavramayı arar ve üçüncü olarak özgürleştirici çıkar, yanlışlanmaktan ve baskıdan özgürleşmeyi arar. Bu şekilde, farklı çıkarlar, farklı bilgileri ortaya çıkarır. Lyotard (1984), ekonomiye faydalı olacak bir bilgi tercihi olarak “hedef artık hakikat değil, edimsellik olup, mümkün olan en iyi girdi/çıktı denkleminde ulaşmaktır” sonuca varmıştır (1984: 46). Tüm bu teorilerin turizm bilgi sisteminin bilgi üretimi, kodlaması, aktarılması, bilgiye karşı hassasiyeti ve kodlarının geri çözülmesi, depolanması, tekrar depodan çıkarılması ve omurgasının oluşması konularını kavramak açısından sonuçları bulunmaktadır.

Disiplinsizliğin genişlemesi

Yeniden kavramsallaştırılmış turizm bilgi sistemi Şekil 1’de sunulmuştur. Bu model, etkileşim içinde parçalar ve karmaşık, dinamik ilişkilerden oluşan sistemlere ilişkin bir dizi genelleşici özelliği göstermektedir (Anderson, 2013). Burada turizmin epistemolojisi ve ontolojisiyle anlamlı ve uyumlu bir bütün oluşturan bir dizi unsur tanımlanmış ve bu unsurlar arasındaki ilişkiler haritalandırılmıştır. Sistem, girdiler (1. daire), çıktılar (4. daire), süreçler (2. ve 3. daire), sınırlar (iç oval β), çevresel faktörler (dış oval α) ve geri bildirim döngüleri (ör. e çizgisi) unsurlarından oluşmaktadır.

Şekil 1. Turizm Bilgi Sistemi

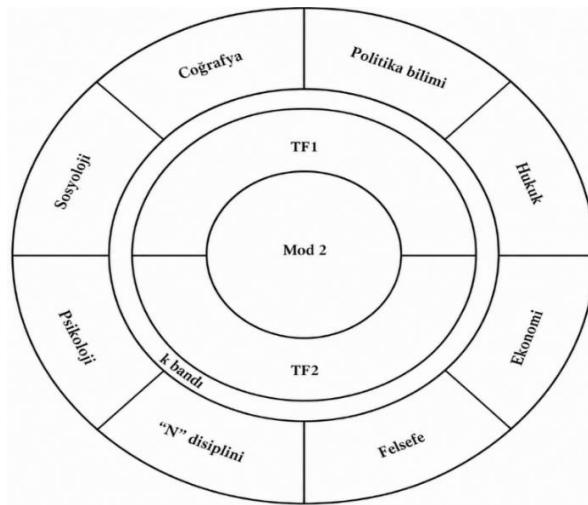

Bu noktada, önceki kilit modellerin kısa bir eleştirisiyle devam ediyoruz. Jafari ve Brent Ritchie’nin (1981) Bilginin Çarkı makalesi, bize turizmin kilit meselelerinin temel taşlarını kullanışlı bir şekilde sunmuş olmakla birlikte, betimsel bir izah olarak bilgi süreçlerinin, ürünlerinin ya da üreticilerinin ayrıntılı bir analizini sunamamıştır. İkinci olarak Turizmin Disiplin-sizliği (Tribe,

1997) (Şekil. 2) makalesi, turizmi iki bilimsel alan üzerine kurmuştur. Bunlardan birincisi Turizm Alanı 1 (TF1) (turizmin işletmecilik alanı), ikincisi ise Turizm Alanı 2 (TF2) (işletmecilik dışındaki turizm alanı). Bu makalede ayrıca turizmin multidisipliner ve interdisipliner olduğu gösterilmiş, Mod 1 ve Mod 2 arasındaki önemli fark, birincinin akademide, ikincinin ise akademi dışında olduğu netleştirilerek ortaya konulmuştur.

Bu makalede TF1 ve TF2 olarak tanımlanan terimlerin kısmen bulanık olduğu ve turizm bilgi sisteminin sözlüğüne pek girmediğini belirtmek gerekir. Aslında bunun herhangi biri tarafından daha önce söylendiğini bile duymadık! Bizim ilk çözümümüz bu iki alanı Turizmin İşletmeciliği ve Turizmin Sosyal Bilimleri olmak üzere yeniden yorumlamaktı, ancak daha sonra ileri analizlerde turizmi analiz etmeyi sağlayacak tüm disiplinler gruplamaları kapsayacak şekilde bu analizi genişletmeye aramızda karar verdik. Bu karar sonucu Şekil 1, Daire 2, İşletme Çalışmaları, Sosyal Bilimler, Beşeri Bilimler ve Sanat ve Bilim olmak üzere dört ana disiplinler gruba ayrılmıştır. Daire 2'nin içinde iç x bölgesi olarak bir interdisipliner bir boşluk elde edilmiş, bu gölge keskin sınır çizgileri yerine kesik çizgilerden faydalanarak gösterilmiştir. Artık Daire 2'nin bütünü, kapsamını genişleterek geleneksel akademinin sınırlarıyla çakışıp disiplinler (Mod 1) bilgi üretimi bölgesini temsil ederken, aynı zamanda son derece teorik ve disiplinler kurallarıyla yönetilen bir boşluğu da temsil etmektedir.

Şekil 2. Turizm bilgisinin oluşturulması. Dış daire= disiplinler ve alt disiplinler; Orta daire=turizmle ilgili alanlar; iç daire=turizm dünyası; TF1=işletme interdisiplinerliği; TF2=turizmle ilgili işletme dışı alanlar

Turizm disiplinleri (daire 2)

Sosyal bilimler ve işletme bilimleri. Turizm bilgi üretiminin bu iki yönü, literatürde çok iyi

kapsanmış olup, ayrıntılı olarak tartışılmayacaktır. Sosyal bilimler alanları ekonomi, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve hukuk ile temsil edilmektedir. Bu disiplinler turizmin akademik bir alan olarak ortaya çıkışının temeli olmuş, sosyal bilim araştırması girişimleri ise turizmin nasıl bilineceğine ilişkin bilgi toplama konusunda görece olarak daha açık olmuştur.

Turizmin işletme çalışmaları, operasyonun pazarlama, finans, insan kaynakları yönetimi, hizmet yönetimi, destinasyon planlaması, ITC (bilgi teknolojileri ve iletişim) ve inovasyon gibi mesleki alanlarını temsil etmektedir. Turizmin ana meseleleri turistleri, turizm işletmelerini ve turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel yönlerini anlamak olduğu için, sosyal bilimler ve işletme çalışmaları arasında önemli ölçüde geçirgenlik bulunmaktadır. Hem sosyal bilimler hem de turizm işletme çalışmaları, turizm çalışmalarında sistematik bir ayrıcalığa sahiptir (Aramberri, 2010; Butler, 2015).

Beşeri Bilimler ve Sanat

Beşeri bilimler ve sanat alanı, birçok diğer alanın yanı sıra felsefe, tarih, dil, edebiyat, iletişim, tasarım, müzik, dans ve sanatı kapsamakta, insanın ifade edilişi ve kültür çalışmalarıyla ilgilenmektedir. Bu alanlar, geleneği, statükoyu, kişinin kendisi ve ötekilerle ilgili fikirlerini eleştirme kabiliyeti sunmaktadır (Barnett, 1994). Collini (2002), bize kültürel eleştirelliğin sanatsal hareketlerin ve entelektüel çalışmaların dışarıya, topluma yönelen bir hareket olduğunu belirtmektedir (s. 91). Burada yalnızca topluma 'yönelen' bir gidiş söz konusudur çünkü beşeri bilimler ve sanat genellikle toplumun siyasetinden kaçınmakta ve nadiren siyaseti şekillendirmekte etkili olmaktadır. Onun yerine bunlar daha çok politika ve gündelik hayatın pratiklerinde halihazırda teşvik edilmeyen hayatın çeşitli yönlerinde eleştirel yansımaları ortaya çıkarmaya yardımcı olan entelektüel aktivitelerdir. (Collini, 2002).

Beşeri bilimler ve sanat, eleştirel olarak turizmi kültürel ve kültürlerarası kavrayışların ve ifadelerin katmanlarının açıldığı karmaşık, dünya kuran bir fenomen ve uygulama olarak işaret edebilir. Yaratıcılığı, empati ve direnişi teşvik ederek, erdem, güzellik ve daha iyi gelecek kurma konusundaki arzularımızı kavrayışımızı uyarmaktadır (Liburd, 2013). Örneğin, "İnsan (turist) olmak ne anlama gelmektedir?", "(Turizm için) Güzel bir yaşam nelerden oluşur?" "Adil bir (turizm) dünya nedir?" gibi hayata ilişkin büyük sorulardaki derin yansımalarıyla Batı felsefesinde uzun bir düşünsel geçmişe sahiptir. (Caton, 2014). Turizmin içinde beşeri bilimler ve sanatın ilerlemesi sınırlıdır, ancak Journal of Tourism and Cultural Change ve Journal of Tourism History

gibi uzmanlaşmış dergilerin gelişimi yoluyla bir miktar başarı elde etmişlerdir. Bunların ikincisi: “Tarihsel coğrafyacılar...kültür mirası çalışmalarına sağlam bağlar...siyaset tarihi mevzuları...diplomasi, demografi, işgücü ve toplumsal cinsiyet, ve ekonomik kalkınma” konularının önemine işaret etmiştir (Walton, 2009, p. 1).

Turizm araştırmalarında sanatın kullanımının yakın tarihli bir örneği Rydzik, Pritchard, Morgan, ve Sedgley (2013) tarafından bir grup göçmen kadın turizm işçisinin yolculuklarının ve deneyimlerinin keşfedildiği çalışmayla gerçekleştirilmiştir. Bu sanata dayanan katılımlı yöntem, göçmen güzergahlarının, hareketliliklerinin, kimliklerinin ve istihdam deneyimlerinin yağlıboya resim, fotoğraf, cam füzyon eser, şiir, ve diğer sanatsal anlatım formlarında temsiliyle sonuçlanmıştır. Bu çalışma, marjinalleşmiş işçilerin sesini duyurmuş ve bunları görünür kılmış olup, dönüştürücü potansiyelleri içinde barındıran güçlendirme ve araştırma işbirliği imkanlarını arttıran bir anlayışı da beraberinde getirmiştir.

Turizm alanında sosyal bilimler ve işletmenin yaratıcı gelecekler oluşturması konusundaki sınırlılığını aklımızın bir köşesinde tutarak, beşeri bilimler ve sanatın turizmin geçmişi, bugünü ve gelecek vizyonu hakkında bize daha derin bir kavrayış sunma potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bilim

Bilim, pozitivist kurallar ve prosedürlerle karakterize edilen tıp, biyoloji, fizik, kimya, psikoloji, matematik ve mühendislik gibi ‘katı’ disiplinleri kapsamaktadır. Bunların, büyük insani ve toplumsal meselelere eşsiz ve genellikle küresel olarak uygulanabilir çözümler sunma potansiyeli bulunmaktadır. Örneğin tıp araştırmaları, hastalığı önleme ve tedavi yoluyla sağlığı koruma ve düzeltme amacına yönelik teşhis koyar. Tıbbi araştırmaların turizmle ilgili yönü, aşılarda, HIV/AIDS tedavisindeki ilerlemeler ve güneşe maruz kalmaya bağlı kanser tedavisidir.

Buna bir örnek olarak Rojas, Malow, Ruffin, Roth, ve Rosenberg (2011) tarafından Karayipler’de HIV/AIDS epidemiyolojik verilerinin incelenmesini gösterebiliriz. Araştırma sonucunda yoksulluk, okuma yazma bilmemek, düşük risk algısı gibi faktörlerin yanı sıra turizmin HIV salgını konusunda temel bir faktör olduğu sonucuna varmışlardır. HIV hastalığını sürdürülebilir olarak önleme konusunda hükümete önerilerde bulunmuşlardır. Bir başka örnek olarak, turizm yoluyla refah sağlama konusunda yapılmış, turizmin stres ve kardiyovasküler hastalıkları azalttığını gösteren psikolojik bir araştırmayı gösterebiliriz (Filep, 2014).

Ayrıca bilimin etkisi konusunda mühendislerin turizm meselelerine hava taşıtı tasarımı ve sürdürülebilir bina çözümleri ile katkı sağladığını söyleyebiliriz. Fizik, kimya, biyoloji, teknoloji, nanoteknoloji araştırmaları ayrıca, akıllı sistemlerdeki gelişmelere fayda sağlamaktadır. Tüm bunlar, çevreyle iletişime olanak verirken, sürekli olarak onların uygunluğunu sağlayarak turistler tarafından online araştırma ve seyahat kararı vermekte kullanılmaktadır (Gretzel, 2011). Ek olarak Hall (2015) bizi turizmin biyolojik alışveriş ve bunun sağlık ve çevreye etkisindeki rolünü anlamamız konusunda uyarmaktadır.

Burada katı bilimlere yönelik araştırmalara olan ilginin turizmin akademik analizinde düşük olduğunu belirtmeliyiz. Örneğin iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konuları kuramsal bilimlerden çok sosyal bilimlerin meseleleri arasında olmuştur ve Butler (2015) turizmin çevresel yönleriyle ilgili araştırmaların eksikliğine dikkati çekmiştir. Daha da ötesi, turizmin bilimsel incelemesi, turizm akademisinin ana gövdesinden kopuk olup, çoğunlukla onun dışında gerçekleşmektedir. Örneğin, Qiuyun, Guoji, Mulian, Yujun, ve Jingxuan (2011) tarafından yapılan Hainan İlinde turizm su kaynaklarının taşıma kapasitesi araştırması, kendi disiplinlerinin dergisi olan Systems Engineering Procedia dergisinde yayınlanmıştır. Bu konuyu Bauer (2015), Journal of Travel Medicine dergisinde, tıbbi literatürün turizm araştırmalarına ilgi göstermekte başarısız olduğuna değinerek desteklemiştir.

X Bölgesi: interdisipliner.

Daire 2 içindeki X bölgesi, interdisipliner turizm araştırmaları potansiyelini göstermektedir (Darbellay & Stock, 2012). Klein (2012) interdisiplinerliği şöyle tanımlamıştır: “karmaşık bir soruya cevap vermek, karmaşık bir problemi çözmek veya yeni bir bilgi veya ürün üretmek amacıyla fikirlerin, veri ve bilginin, yöntemlerin, araçların, kavramların ve/veya teorilerin iki ya da daha çok disiplinde sentezlenmesidir” (sayfa 6). İnterdisipliner araştırma, istenilen teori ya da yöntemi kullanarak araştırma yapma özgürlüğüne dayanmaktadır. Buna araştırmacı tarafından bilgi toplama süreciyle ilgili bulunan ekstradisipliner ya da akademi dışı her tür malzeme dahildir (Repko, 2008; Szostak, 2012). Buna örnek olarak akıllı giysi yaratmak için mühendislik, nanoteknoloji ve tekstil tasarımının ortak çalışması ya da turizm için akıllı hareketlilik sistemleri yazılımları gösterilebilir.

Ekstradisipliner turizm bilgisi (daire 3)

Turizmin Disiplinsizliği makalesini yeniden yapılandırdığımızda, bilgi oluşumu anlayışında çok

dar görüşlü olduğunu ve onun parçalarını adlandırmada çok yüzeysel olduğunu gördük. Bunun üzerine, Mod 2'yi "Problem Odaklı Bilgi" olarak yeniden adlandırıp, ona geleneksel disiplinlerin dışında turizm bilgisi üretimini temsil eden daire 3 içinde yer tahsis ettik. Daire 3'ü "ekstradisipliner turizm bilgisi" olarak etiketledik ve onu Değere dayalı Bilgi, web 2.0 ve yerli halk bilgisini de dahil ederek genişlettik. Burada duraklayarak, Coles v.d. (2006) ve Sayer (1999) tarafından ortaya konulmuş postdisiplinerlik kavramına kısaca değinmeliyiz. Postdisiplinerliği disiplinlerin aşırı disiplinleşmesinden ve bunların getirdiği katı sınırlar ve teorik yapıdan bir kaçış çabası, onun yerine problemi çözüme yönelik daha eklektik ve pratik bir yaklaşımla tanımlamaya olanak vermek olarak anlıyoruz. Ancak postdisiplinerliği Problem Odaklı Bilgi ile bir araya gelmiş interdisiplinerlikten (X bölgesi) çok farklı bir şey olarak görmüyoruz. Buna rağmen, bu tanımlama bize Disiplinsizlik modelinde ortaya konulan Mod 1 ve Mod 2'nin ikilik olduğunu ve Mod 1 ve Mod 2 arasındaki akışkanlığa vurgu yapmanın gerekli olduğunu söylemektedir. Şekil 1'de yer alan kesikli çizgiler, daire 2 ve 3'teki segmentlerin içindeki ve arasındaki geçirgenliği göstermek amacıyla bunun yerine geçmiştir.

Problem Odaklı Bilgi.

Ingold (2013), bilmenin 'pratikte anlamak' olduğu epistemolojik bir kaymayı tartışarak katı bilimin radikal bir eleştirisini sunar ve disiplinlere (kendi vakasında kendi disiplini olan antropolojiye) dünyada ve onun kurulmasında daha büyük bir rol atfetmek ister. Bizi, dünyanın içinden diğer canlılar ve varlıklarla birlikte eş yaratıcılar olma konusunda ve onun kurulmasına katılım konusunda cesaretlendirir. Ingold'da kurulma kavramı morfogenetik olup, "dünyanın geleceğinde bir buğday tanesi olarak, onu evrimsel bir amaca doğru bükme" anlamına gelmektedir (s. 4). Yukarıda belirtildiği gibi, biz dünyanın içindeki ve dünya için olan bu sahayı "Problem Odaklı Bilgi" (bazen Mod 2 bilgi veya pratik bilgi olarak adlandırılır) olarak adlandırdık. Bu kavram endüstri, hükümet veya toplum tarafından daha genel bir terim olarak kullanılıp kullanılmadığına bağlı olarak belirli projelerle ilgili bağlama (Hessels & Van Lente, 2008) son derece duyarlıdır. Problem Odaklı Bilgi, uygulama kapsamında oluşturulur. Asıl ilgisi, pratik problemlerin çözümüne yönelik teknik ilgidir. Problem çözümü, tüketiciler, tedarikçiler veya topluluk gibi turizmi yapan veya oluşturanlar tarafından kullanılan örtük veya deneyimsel bilgiye dayanır. Örtük bilgi, sanki verilmiş gibi görülür ve hafife alınır. Daha da ötesi, örtük bilginin transferi, samimi etkileşim ve güvene dayalı olarak yazılı aktarımın tersine, sözlü anlatım yoluyla gerçekleşir (Polyani, [1966] 2009). Liburd (2007) örtük kültürel pratiklerin geleneksel

Danimarkalı han sahipleri arasında gurur, çalışanların işyerinden ayrılmaması ve rekabetin tesis edilmesini sağlayacak şekilde nasıl hikaye anlatımı yoluyla aktarıldığını açıklamıştır.

Çok sayıda teorik perspektifi ve pratik metodolojiyi harekete geçiren Problem Odaklı Bilgi, ekstradisiplinerdir. İnterdisiplinerlik ve multidisiplinerlikten farklı olarak, diğer disiplinlerden türeme zorunluluğu olmadığı gibi, disiplinler bilgiye katkı sunması da gerekmez. Onun niyeti, mevcut pratiği anlamak ve değiştirmektir. Bu nedenle, uygulama odaklı kullanışlı ve verimli bilgi arayışında fonksiyonalist epistemoloji tarafından yönetilir. (Gibbons et al., 1994).

Bunun örneklerine Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO) raporlarında, endüstriyel Ar-ge raporlarında, endüstri tarafından hazırlatılan doktora tezlerinde, turizm planlamacıları, danışmaları, Destinasyon Pazarlaması Organizasyonları (DMOs), Hükümet Dışı Organizasyonlar (NGOs), Turizm Girişimleri gibi hayır kuruluşlarını da kapsayan aracılardan raporlarında rastlandığı gibi, OECD raporları dahil kamu araştırmaları ve araştırma konseyleri tarafından izlenen süreli araştırma raporlarında da rastlanır. Tüm bunlar, içeriğe duyarlı yaklaşımlar ve çözümler ile en iyi şekilde çözülebilen geniş bir sosyoekonomik bilimsel meseleler ve sorunlar yelpazesini açığa çıkarmaktadır.

Avusturalya Sürdürülebilir Turizm İşbirliği Araştırma Merkezi'nin (STCRC) bağışlarının bir kısmı Problem Odaklı Bilgi taahhüdünden gelmektedir. On yıldan uzun bir süre boyunca (1997-2010) STCRC (2010, S. 31.) araştırmaları kamu, endüstri ve kurumsal rekabet hibelerinden oluşan 266 milyon Avusturalya Doları bir bütçeyle çalışmıştır. STCRC, turizm endüstrisiyle ilgili 150'den fazla doktora tezinin başarıyla bitirilmesine sponsorluk yapmıştır. Stratejik, içeriksel araştırma çıktıları, 450'den fazla teknik ve endüstriyel raporda yayınlanmış ve endüstriye özel yazılım biçiminde ortaya konulmuştur.

Tüm bunlara rağmen, Problem Odaklı Bilgi, ciddi problemlerle karşı karşıya gelmektedir. Pratik bir problem için en uygun çözümü bulmak, karmaşıklıkları göz ardı etmek ve yankı uyandırmak istenmeyen sonuçlar doğurmak ve beklenmeyen sonuçlarla karşı karşıya gelmek anlamına gelebilir (Barnett, 2004). Ayrıca, birçok Problem Odaklı Bilgi, ilk bağlamından kaynaklanan istenmedik yanlılıklarla kısıtlanmış olabilmektedir. Bir başka deyişle, bu bilgi türü, Mod 1 bilgi kadar "çıkarsız" değildir.

Değere Dayalı Bilgi.

Feyerabend (1975), Metoda Karşı adlı çalışmasında, objektiflik obsesyonuna sahip olan disiplinler

bilginin tartışmasızlığı emretmesine izin vermemesi gerektiğini belirterek daire 3'te yer alan bir sonraki segmente zemin hazırlamıştır. Orada şu soruları sormaktadır:

“bugün bildiğimiz anlamıyla bilim ya da geleneksel felsefe tarzındaki bir ‘hakikati arama’ çabası, bir canavar yaratamaz mı? İncelenen varlıklar arasındaki kişisel bağları hoş görmeyen nesnel bir yaklaşımın insanlara zarar vermesi, onları çekiciliği ve mizahı olmayan, mutsuz, soğuk ve kendini haklı gören mekanizmalara dönüştürmesi mümkün değil mi? . . . Bilimlerin daha anarşist ve daha öznel hale getirilmesini sağlayan bir reformun . . . acilen gerekli olduğuna inanıyorum. . .” (s.127)

Bizim reformumuz, Heidegger’in “olası varlık” konusu olan, varlığın oluş meselesi olduğuna vurgu yapan, değişimi anlatan, potansiyelleri açığa çıkaran ve “Ne oluş?” sorusunu soran varlık nosyonundan faydalanmaktadır. Bu meseleler, Platenkamp (2007) ve diğerleri tarafından Mode 3 bilgi başlığı altında tartışılmıştır. Buna rağmen biz burada daha doğrudan açıklayıcı olduğu için “Değere Dayalı Bilgi” (ya da ahlaki bilgi) terimini kullanmayı tercih ettik ve bunu daire 3 içine koymayı uygun gördük. Değere Dayalı Bilgi, değerlerin ve anlamlı yorumların öneminden faydalanmaktadır. Bu kavram, dünya kurma kapsamında insan nitelikleri ve doğasıyla, otantik mevcudiyetiyle ve anlamlı katılımıyla ilgilidir. Katı disiplinler bilginin çekirdeğinde objektiflik ve değerlerden arınmışlık bulunmakta, ancak Değere Dayalı Bilgi Caton (2012) tarafından savunulduğu gibi, projesinin merkezine değerleri koymaktadır. Bu bilgi türünün odağında örneğin eşitlik ya da barış için turizm olabilir ve bu, Pritchard, Morgan, and Ateljevic (2011) tarafından Umut Turizmi biçiminde geliştirilmiştir. Bunlara feminist araştırma, Marksist araştırma gibi bakış açısı araştırmalarını eklemeyi uygun görüyoruz. Bunun kapsama alınması, Turizmin Disiplinsizliği makalesindeki analizde sunulan varoluşçu ya da ontolojik farkındalık veya olasılıkların eksikliğini telafi edebilir.

Biz Değere Dayalı Bilgiye dahil edilmesi için iki yeni anlayış öneriyoruz. İlk olarak Veijola, Molz, Pyyhtinen, Höckert ve Grit (2014) turizmin geleneksel epistemolojisi ve ontolojisinden özgürleşmenin yollarını aramaktadır. Bunu sıra dışı bir laboratuvarında (Finlandiya Lapland’da bir yazarlık kampında) , “yıkıcı turizm” fikrini tanıtmak amacıyla “her şeyin ortasından başlayarak” (Sayfa 7) yürütmektedir. Onlar, “politik ve etik imgeleri karman çorman etmek suretiyle, varlık olmanın alternatif yollarını hayallerinde canlandırabilmeyi” isteyerek, “akademik teorileşmenin içinde ve üzerinden geçerek kamp” yapmaktadır (sayfa 9). Burada, eve gelmiş sanal felsefi misafirleri uyandırarak, disiplinler sınırlar arasında dolaşarak, serbest hikaye stilinden faydalanarak, turizmi değişimin bir unsuru olarak konumlandırarak ve düşüncelerini paylaşımında

yansıtmacı olarak, geleneksel bilgi üretiminin kurallarını yıkmanın yollarını aramaktadırlar. “Gerçekliği keskin biçimli ve kendini sürdüren varlıklar, özneler ve kategoriler olarak ele alanlara alternatif turizm ontolojisi” yapılandırmaktadırlar (sayfa. 4). Onların odağı daha çok karmaşa üzerinde olup, “Birlikteliği ve bir arada bulunmayı turizmin ontolojik başlangıç noktası olarak ele alarak” (sayfa 4), aradıkları “diğer insanlarla bir arada bir varlık olma potansiyelleri” (sayfa 4) olmaktadır. Tartıştıkları konu, turizm ve onunla ilgilenen akademisyenlerin alışkanlıklarını yıkmanın, iyi bir yaşam kavramına yeni bir anlayış getirmeye yol açabileceğidir.

İkinci olarak Grimwood (2014), “Kuzey kutbu (Arctic) bölgesinin uzak, el değmemiş doğa (sömürgeleşme ve Batılı modernite vizyonlarıyla bağlantılı olarak yaygın bir turizm söylemidir) olarak turizm algıları ve temsillerinin Aborijin yerlilerini gizlediğini” ve böylece onların seslerini duyurmalarını, çıkarlarını dile getirdiğini engellediğini tartışmaktadır. Grimwood, el değmemiş Kuzey Kutbu ile ilgili bu ontolojik özcülüğü, ortaklığa dayanan bir yaklaşımla ele almak istemektedir. Vaka çalışması bölgesi olan Thelon Nehri’ni, aksiyolojik, ontolojik ve epistemolojik farkındalıkla ahlaki zemin olarak adlandırmıştır. Böyle yaparak, toptancı değerler sistemleriyle (yani baskın doğa anlatılarıyla) “kavramsal/teorik niyeti, sınırları belirsiz, geçirgen ve kolektif alternatifleri metaforlar yoluyla çatıştırmaktır” (s. 5). Onun kanocular ve Eskimo yerlileriyle ilgili yaptığı saha etnografisi, “doğa gibi ontolojik olarak saf ve bölücü kategorilerin kaçındığı üç (yerleşmek, seyahat ve toplanmak) ilişki ve değere dayalı metaforu aydınlatmıştır” (s.18) Yerleşmek, “kişilerin, şeylerin, fikirlerin, anlamların, tarihlerin ve toprağın bir yeri canlandırarak şekilde birleşmesidir” (s.18) Seyahat, aktif olarak çevreyle ilişkilenen seyahattir. Toplanmak, bir araya gelmek demektir. Bu metaforlar statik değil, aksine, “değişken, belirsiz bir oluş, bağlantı ve katılım süreçlerini yansıtır”. (s. 18).

Turizm alanında dinamik, özdüşünümseleci ve değer odaklı akademik çalışmalara katılmak (Hollinshead, 2006), sivil toplum, hükümet, sektör ve turizm akademisyenlerini bir araya getiren, ne olabileceğini keşfetmeyi amaçlayan açık, ontolojik ve deneyimsel bir işbirliği potansiyeli sunar.

Turizmde dinamik, özdüşünümseleci, değerle ilişkili bilime bağlı olmak (Hollinshead, 2006), nelerin mümkün olduğunu araştıran kentli toplumu, hükümeti, endüstriyi ve turizm akademisini dahil eden açık, ontolojik ve deneysel işbirliği sunmaktadır.

Web 2.0.

Turizmin Disiplinsizliği makalesinde göz aradı edilen iki bilgi oluşturma tipi daha bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, Web 2.0 bilgi olup, Liburd'a (2012) göre web tabanlı içerik üretip, düzenleyip, yükleyen kullanıcıların felsefi prensipleri ve sosyal pratiklerine karşılık gelmektedir (p. 890). Web 2.0 bilginin kökü yeni teknolojilere, bağlantılara, kurumlara, ağlara ve diğer bilgi formları ve normlarıyla pratiklere dayanmaktadır (Liburd, 2012). Çoğu telif hakkıyla korunan bilgiyi pasif olarak izlemenin ya da bilgisayara indirmenin aksine, Web 2.0 bilgi, webe dayalı içeriği üretip, düzenleyip, yükleyen kullanıcılar için bilgi paylaşımı ve sosyal etkileşim prensipleri ve pratiği anlamına gelmektedir. (O'Reilly, 2005).

Bir süreç, aktivite ve bir topluluk pratiği olarak Web 2.0 bilgi fikri, bunun birey tarafından bir durum ya da bir kural olarak edinilip edilmediğine göre disiplinler bilgidan ayrışır. Çoğulcu bir epistemoloji içinde gelişen bilgi üretimi, üreticilerinin, edinenlerinin ve kullanıcılarının sürekli bir kendini yansıtması meselesidir. Web 2.0 bilgi, ortak bir görevi gerçekleştirmek için birlikte çalışan katılımcıların koalisyon oluşturduğu bir aktör ağı tarafından multidisipliner, interdisipliner ve ekstrasdisipliner bilgi olarak gelişimini sürdürür. Web 2.0, bilgiye yönelik talep itmesinin yanı sıra bir arz çekmesi de yaratırken, araştırma olgusu bloglar, wikiler, sosyal ağlar ve açık erişim gibi araçlarla farklı alanların içinde ve arasında gerçekleşmektedir. Web 2.0 aktiviteleri, aşağıdan yukarı üretim ve ortak akıl tarafından anlamların müzakeresiyle ve içerikler arası materyallerin sürekli bir uygulaması, yeniden kullanımı ve dönüşümüyle karakterize edilmektedir.

Deniz turizminde web 2.0 bilginin bir örneği, kendini müdahalesiz araştırmaya ve beyaz balinaların korunmaya adanmış Ecocean'dır. NASA bilim insanlarıyla işbirliği kuran Ecocean, dünyanın her yerinde beyaz balinaların görüldüğü yerlerin görsel kaydını alan bir yöntem geliştirmiştir. NASA'nın Groth algortiması olarak bilinen, yıldız yörüngelerinin haritasını oluşturmak amacıyla kullandığı Hubble Space Telescope için kullandığı var olan teknik, canlı varlıkların izlenmesinde kullanılmak üzere uyarlanmıştır (Hughes, 2008). Herhangi bir benzersiz hayvan popülasyonunda beyaz balinaları ayırt edecek güvenilir bir yöntem geliştirilmiştir. Turistlerin çektiği beyaz balina fotoğrafları biçiminde derlenen veriler, sürekli olarak ilgili web sitesine izleme ve araştırma amaçlarıyla yüklenmektedir.

Bu örnek, web 2.0 araştırmanın, aksi durumda bağlantısız katılımcılar sayılabilecek kişilerce nasıl bağlantılı gruplar tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. Web 2.0 bilgi oluşturulmasındaki önemli bir ontolojik unsur, geleneksel Kartezyen bilgi bakış açısı olan "düşünüyorum, öyleyse varım" (disipliner bilgi) anlayışının, sosyal bir bakış açısıyla tamamlandığı "katılıyoruz, öyleyse varız" anlayışıyla tamamlanmasıdır (Liburd, 2010, s. 893). Burada web 2.0 bilginin kapalı ve

kontrollü turizm araştırmalarından iletişimsel eylem, eleştirel katılım ve açık işbirliği yoluyla nasıl faydalandığını belirtmemiz gerekir. Ayrıca telif hakkı yarasından kaynaklanan fikri mülkiyet hakkına, son kullanıcılar tarafından telif hakkı sınırlamalarının kaldırılması ya da yeniden düzenlenmesiyle telif müsaadeli olarak boyun eğdirildiğini belirtmek gerekir. Telif müsaadeli eserlere bir örnek olarak eserlerin ve başkalarının çalışmalarının adapte edilmiş versiyonlarının yasal dağıtımına müsaade ederken, orijinal yazarlardan kabul alan ve aynı özgürlüğün sonraki versiyonlarda da korunacağını taahhüt eden Creative Commons sitesindeki eserleri gösterebiliriz (Berry, 2008).

Web 2.0 bilgi, açık işbirliği yoluyla diğer bilme yollarına da olanak sağladığı için Problem Odaklı Bilgi, Değere Dayalı Bilgi ve yerel bilgi arasında geçirgenliği de mümkün kılmaktadır. Buna rağmen web 2.0'nin, bilgiyi açıkça paylaşarak anlayışların, yorumların ve ilgili yayınların ortaklaşa yaratılması amacıyla turizm araştırmalarında kullanıldığının çok az sayıda örneğine rastladık.

Yerli halk (Indigenous) bilgileri

Daire 3 içinde gösterilecek son bölge, yerel bilgidir. Bu bilgi, belirli toplulukların (Schellhorn, 2010) ve sömürgecilik sonrası perspektiflerin (Chambers & Buzinde, 2015) ontolojik olarak bağlı ve içinde olduğu belirli coğrafi, kültürel ve geleneksel ortamların kendisinden (Picard & Di Giovine, 2014) kaynaklanan bilgiye karşılık gelmektedir. Genellikle sözlü geleneklerin içine gömülü olan yerel bilgi, bir kuşaktan diğerine kozmolojiler, diaspora, hikaye anlatımı, sanat, zanaat, din, dil ve sınıflandırma sistemleri yoluyla aktarılır. Yerel turizm bilgisinin sisteme açıkça dahil edilmesi, aktif veya pasif olarak bilgi üretiminin yapılanmış formları üzerinde meşruiyet kazanmış ulus devletlerin veya politik olarak baskın grupların elinde olan turizme karşı marjinalleşme, istismar ve baskı olasılıklarına karşı bir alan sağlayacaktır.

Yerel tanımı için tartışmaya açık bir tanımı kabul ediyor ve Birleşmiş Milletlerin yerel halk tanımı olan sömürgecilik öncesi bir yerde bulunan halk, yani ulus devletler ve sınırların çizilmesinden önce bir yerde bulunan halk tanımına atıfta bulunuyoruz. Yerel bilgiler ifadesinde, herhangi bir bilgi, uygulama ya da inana ayrıcalık sağlamaktan kaçınmak amacıyla, bilgi kasıtlı olarak çoğul haliyle kullanılmıştır. Yerel bilgiler atalardan kalma bilgilerin özünü, içerikle ilgili bilginin karmaşık bir birikimini, farklı hikayelerin ve kültürel aktarım yoluyla kültürlerin mirasını, canlı varlıkların birbirleriyle ve çevreyle olan dinamik ilişkilerini içinde barındırmaktadır (Akena, 2012). Yerel bilgi, bilginin genellikle geleneksel yaşamını sürdürme faaliyetlerinde (ör: teknolojiler, malzemeler, bitkiler, ekoloji, gezinme, iklim) veya turizm ve turistlerle karşı karşıya

gelindiğinde öğrenilen çeşitli normları ve formlarını kapsar. Evans-Pritchard (1989) Yerli Amerikan Kızılderililerinin stereotip kalıplarının yerel azınlığı güçlendirmeye yardım etmek isteyen turistler tarafından nasıl manipüle edildiğini öyküleyen aydınlatıcı bir araştırma sunmaktadır. Genellikle altta, batıl, gerici ve bastırılmış olarak Batılı bilgi tarafından etiketlenen yerel bilgi, iktidara karşı söylemi, üretimi, kategorileştirmeyi, marjinalleşmeyi ve Batılı olmayan kültürlerin, kimliklerin ve tarihlerin baskılanmış pozisyonunu temsil etmektedir (Dei, 2008).

Tourism and Indigenous Peoples adlı çığır açıcı yayından sonra (Butler & Hinch, 2007) gitgide artan sayıda yerel turizm araştırması, yerel turizm işletmeciliği, ekonomik bağımsızlık, ekoloji ve çevrenin bilinçli kullanımı, kültürel yenileşme, kültürel yozlaşma, asimilasyon ve hegemonik ele geçirme konuları işlenmiştir. Chambers ve Buzinde (2015) üretimi ve dağıtımı eski sömürgeci güçler eliyle gerçekleştirilen turizm bilgisinin halen baskın olarak sömürgeci olduğunu, özellikle bilimsel yöntemle elde edilen disipliner bilgiye üstünlük tanındığını tartışmıştır. Bilimsel yöntemi kullanmayan 'Öteki' bilgi edinme formları ise düşük ve güvenilmez olarak görülmektedir. Smith ve Sharp (2012) bunun özellikle iklim değişimi araştırmalarında çevresel veya davranışsal koşullar, spiritüel olay veya fenomen terimleriyle ifade edildiği zamanlar daha belirgin olduğunu bulmuştur (s. 469).

"Güney'den çıkmış turizm araştırmacıları ve uygulamacılarının sömürgeleşmeden çıkma yönündeki eleştirilerinde bir eksiklik" bulan Chambers ve Buzinde (2015, s. 8), turizmin epistemolojik olarak sömürgeleşmeden çıkması için yeni bir gündem önermişlerdir. Turizmin yerli ve yerel epistemolojilerinin perspektifinden daha ileri kavrayışların ortaya çıkabilmesi için, ana dilleri İngilizce olmayan Güneyli bilim insanlarına psikolojik özgürleşme, dönüşüm ve yerel bilgiler ve uygulamalarla eğitim entegrasyonu çağrısında bulunmuşlardır (s. 10).

Yerli halk kendisinin yerel araştırmalara katılımının düşüklüğünün altını çizerek (Nielsen & Wilson, 2012), bir örnek olarak Amoamo'yu (2011) göstermek istiyoruz. Amoamo, Bhabha'nın (1990) "yeni anlayış" kavramının yerel halk açısından yeni, üçüncü alan vizyonları ve subjektiviteleri güçlendirmek amacıyla sabit kimlikleri nasıl çözdüğünü araştırmıştır. Bir kadın Maori araştırmacısı olarak, ifadesel ve geçişli kimlik imajlarının, turizmin 'ötekileri' nasıl etkilediğini ve hizmet edilebilir gösterdiğine ilişkin eğilimleri açıklamıştır. Melezlik gibi kavramlar için kültürel üretimin yeni ortaya çıkan kavramlarını irdeleyerek, yeni olanın kültürün ve farklılıkların araya sıkışmış formlarında ikilemleri ve muğlaklıkları açıklamıştır. Yerel bilgi ayrıca Avusturalyalı tur operatörleri tarafından rekabet avantajı elde etmek amacıyla kullanılır.

Hakikatin Ötesinde

Tribe'in (2006) The Truth about Tourism makalesi, yeni turizm bilgi sistemimizin gelişimine iki önemli dinamik getirmektedir. İlk olarak, çalışma alanını, bilgi üretimi meselesiyle sınırlı olan Turizmin Disiplinsizliği makalesinin ötesine taşımıştır. Makalede bilgi üretimi (Şekil 3'teki daire 2 ve 3) ile araştırmanın yapıldığı dünya (daire 1) ontolojik olarak ve bilginin omurgası retorik olarak ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, turizm bilgi sistemimizin (daire 1-4) binasının tuğlalarını bağlayacak şekilde dinamik bir kalıp oluşturmaktadır. Bu bilgi sistemi, Tribe'a (2006:375) çalışmasında bir çift seçicilik olduğunu göstermiştir. İlk seçicilik, araştırmacının turizm dünyasında dikkatle baktığı noktada gerçekleşmektedir. Bu, bakıldığında görülen veya görülmeyenlerle ilgilidir. İkinci seçicilik turizm dünyasına ilişkin bilginin işlenmesi aşamasıyla ilgilidir. Araştırmacılar analitik stratejilerini bir dizi moddan seçmektedir. Modelimiz kuruldukça bunun üzerine yeni bir şeyler koyacağız. Turizmle İlgili Hakikat makalesinin ikinci katkısı, turizm bilgi üretimi üzerinde var olan ve etkili olan bilgi güç alanını göstererek bilgi sosyolojisini hatırlatmasıdır. Şekil 3'te bu güçler birey, şahıs, konum, amaçlar, kurallar ve ideoloji olarak gösterilmiş, bilgi üretiminin hiçbir zaman tamamen objektif veya değer ya da çıkardan arınmış olmayacağı, onun yerine bu sosyolojik güçlere maruz kalacağı ortaya konulmuştur. Bunun ardından, bilgi güç alanı modelinin revize edilmiş hali olarak bu güçleri gözden geçirdik, değiştirdik ve turizm bilgi sistemi modelimizin dıştaki 'α' halkasına yerleştirdik.

Şahıs

Biz "şahsı" iki önemli yönüne vurgu yaparak sistemimizin 'α' bandına yerleştirdik. Öncelikle, bizler araştırmacı olarak bedenimize gömülü benliklerimizden sıyrılamayız (Crouch, 2000). Ruh ve bedenın Kartezyen dualizmine ve pozitivizmin objektiflik için uğraşp didinmesine rağmen, ruhlarımız bedenlerimizin içinde ikamet eder (Merleau-Ponty, 1962). Birçok şeyin yanı sıra bedenlerimiz bizim otobiyografilerimizi, toplumsallaşmalarımızı, kültürlerimizi, toplumsal cinsiyetimizi, cinsel tercihlerimizi, içgüdülerimizi, sezgilerimizi ve değerlerimizi taşır. Tüm bunlar zorunlu olarak araştırmalarımızı etkiler. Ancak burada Tribe tarafından gözden kaçırılan bir başka noktaya değinmemiz gerekiyor ki o, pozitif temsil yetkisi (Giddens, 1984) ya da mümkün olan tercih ve fırsatları etkileyen ya da kısıtlayan yapısal düzenlemelere rağmen ajansın bağımsız davranma ve özgür seçimini yaşama kapasiteleridir.

İdeoloji

Aynı şekilde “ideoloji”, bilgi güç alanının önemli bir elemanı olarak ‘ α ’ bandı içinde yer almaktadır. Althusser (1969, 1984) ve Apple (1990) düşüncelerimizde farkında olmadan öğütmüş olduğumuz ve pratiklerimize rehberlik eden bir dizi ortak akıl inancı olan ideolojilere karşı bizi uyarmaktadır. Ayrıca Gramsci (1971), hakim sınıfın ideolojilerinin rakip sınıfların ideolojilerini baskılayarak düşünce ve eylemler üzerinde egemen olma yönünde bir eğilim içinde olduğu konusunu ortaya koymuştur. Burada ayrıca Batı kapitalizmi, neoliberalizm ve tüketimcilik ideolojilerinin hegemonik etkisinin turizm bilgi üretimini şekillendiren büyük güçler olduğunu belirtmemiz gerekiyor (Tribe, Dann, & Jamal, 2015). Daha da ötesi, turizmin kendisinin ideolojik bir proje olduğunu belirtiyoruz (Yukarıda Grimwood’un Kuzey kutbu turizmiyle ilgili eleştirisinde “tarihsel olarak belirli bilgileri, pratikleri ve değerleri onaylarken, diğerlerini bundan yoksun bırakan güç alanlarının arasında bir yere yerleştirilmiştir” sözlerine bakmak gerekir. (s. 2)) Ayrıca belirtmeliyiz ki, feminist araştırmalar ve sömürgecilik sonrası araştırmalar (Gunew, 2013) gibi değere dayalı konumsal araştırmalar, hakim ideolojiye boyun eğen araştırmalara önemli bir karşı güç oluşturabilir.

Konum (Araştırmacının durduğu yer)

Tribe (2006) “konumu” kuşatıcı bir coğrafi konum, üniversitede bir bölüm olabileceği gibi akademik, dil ve kültürel topluluklar olarak açıklamakta, ve bu gücün “etnosentrizme, bölümcülüğe ve akademik klanlaşmaya” nasıl yol açabileceğini anlatmaktadır (s. 370). “Konumun” önemini kavrayınca bunu ‘ α ’ bandına yerleştirmeyi uygun gördük. Ancak burada “konumun” bazı yönlerinin örneğin bilimin sosyal bilime karşı alternatif konumları ya da disipliner bilgiye karşı değere dayalı bilgi ve yerel bilgi konumu olarak daire 2 ve 3 içinde zaten ele alındığını belirtmemiz gerekir.

Kurallar ve amaçlar

“Kurallar” kategorisinde Tribe, akademik kuralları, söylemleri ve paradigmaları dahil etmiştir. Burada kuralları ‘ α ’ bandı içinde neden ayrı bir kategori olarak koymak istemediğimize bir miktar kavramsal açıklık getirmemiz gerekiyor. Aslında akademik kurallar ve söylemlerin bazı unsurları daire 2 ve 3’e ait olup, paradigmaların daha geniş kapsamlı felsefi fikirleri “ideoloji” içine oturmaktadır. Benzer şekilde “amaçları” ‘a’ bandı içine ayrı bir kategori olarak koymaya ihtiyaç duymuyoruz. Daire 2 içinde oluşturulan bilginin, bilgi için bilgiye göre daha fazla içsel amaçlara

sahip olma eğiliminde olduğunu söylemeye ihtiyaç duyuyoruz. Buna karşın, daire 3 içindeki Problem Odaklı Bilgi, “kullanışlı” bilgi üretimine ve Değere Dayalı Bilgi ise belirli değerler lehine bilgi üretimine daha çok işaret etme eğilimindedir.

Hükümetler

Tribe’in beş gücünü rasyonalize ederek üçe indirdik, ancak yeni sisteme eklenmesi gerektiğini düşündüğümüz ve daha önce göz ardı edilmiş iki önemli güç olduğunu düşündük. Bunlardan ilki hükümettir. Hükümetler artık üniversiteleri bağımsız bir yolda ilerleme konusunda serbest bırakmamaktadır. Araştırmaları finanse etme yoluyla ve araştırma kurulları tarafından belirlenmiş araştırma konularıyla gündem belirlemeye çalışmaktadırlar. Avrupa Birliği Horizon 2020 bunun iyi bir örneğidir. Bu program, kendi ana hedefleri olan mükemmel bilim, endüstriyel liderlik ve toplumsal sorunlar konularındaki araştırmalara 80 milyar avro tahsis edecektir. Daha kritik bir nokta olarak Collini (2012), hükümet tarafından desteklenen realizm, güncellik ve rekabet konularına ağırlık veren bir etki, değerlendirme projesi olan Holy Trinity (baba-oğul-kutsal ruh) projesine dikkat çekmiştir. Ayrıca hükümetler, Problem Odaklı Bilgi girişimlerini ve bunlardan yola çıkan politika amaçlarını genellikle doğrudan fonlar ve yürütür.

Küresel sermaye

Son olarak, “küresel sermayenin” bu sistemde önemli bir yeri olduğunu söylüyoruz. Her ne kadar neoliberalizm ve kapitalizm fikri “ideoloji” başlığı altında kapsanmışsa da küresel sermaye de önemli bir maddi boyuttur. İlk olarak, küresel sermaye, havaalanları, tatil köyleri gibi turizmle ilgili maddi varlıkları yapmıştır ve Turkle’ın (2007) belirttiği gibi, varlıkların düşünceleri ve eylemleri kendilerine doğru bükme gücü vardır. İkinci olarak, küresel sermaye para yoluyla doğrudan güç, nüfuz yoluyla dolaylı güç uygular.

Sonuç olarak, beş güç olan şahıs, konum, ideoloji, hükümet ve küresel sermayeden oluşan Şekil 1’de yeniden düzenlenmiş güç alanı, ‘ α ’ bandı içinde yer almıştır. Güç alanıyla ilgili asıl nokta, çıkar gütmeyen turizm araştırmaları nosyonuna ciddi miktarda karşı çıkma olanağı yükleyerek, onu şekillendiren kapsamın, güçlerin ve etkilerin ana kuvvetlerini göstermesidir.

Bilgi ağları

Turizm Akademisindeki Klanlar, Bölgeler ve Ağlar adlı makalesinde Tribe (2010), turizm bilgisinin analizine aktör-ağ teorisi ve hareketlilikler paradigmasını eklemiştir. Bunu insan ve insan olmayan ajansların önemini, alandaki muğlaklıkları, iç içe geçmişlikleri ve alanın sürekli

yeniden yapılandırılmasına yol açan süreci anlamak amacıyla yapmıştır. Tribe (2010, s. 23) turizm çalışmalarının bir kısmını “sürekli bir akış halinde dolaşan, oluşan, birbirine geçen ve ayrılan aktörler ve üst üste binmiş bir dizi ağ” olarak kavramsallaştırmıştır. Ren, Pritchard, ve Morgan’ın (2010) izinden giderek ve turizm araştırmalarının akışkanlığını, dolaşımını ve hareketliliğini yakalamaya çalışarak modelimiz, ağları sistem etrafında dolaşan bulutlar (oval β içindeki j-n) örneğiyle çizmiştir. Bu bulutlar metafor olarak Şekil 1’deki sabitliğin karşıtıdır. Bulutlar büyür, birleşir, sıvıdır, hareketle doludur, yüzer, erir ve yeniden oluşur.

Aktör Ağ Teorisinin bir diğer önemli yönü, kitaplar ve makaleler, internet gibi teknolojiler, konferanslar, kişiler, binalar ve kurumlar (Ren et al., 2010) gibi yazılı materyalden (Barnes,2001) faydalanarak turizm bilgi üretiminde etkili bir ağı mümkün kılacak şekilde insan olmayan varlıkların yanı sıra insanları da kapsamasıdır. Bir örnek teşkil etmesi amacıyla Eleştirel Turizm Çalışmaları (CTS) ağını ‘j’ bulutunu göstermesi amacıyla kullandık. Bu ağ yaşamına Turizm Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları (GRITS) adıyla başlayıp, planlı, plansız ve tesadüfi tartışma süreçleri sonrası ortaya çıkan problem tanımlamasıyla yeni varlık sebebini bulmuştur. Bundan sonra, ağın kilit aktörleri bir ilgi kurma süreci başlatmış, aktörleri ağın varlık sebebine doğru ve ağda bir yer edinmek üzere harekete geçirmiş, böylece CTS 2005 yılında Dubrovnik’teki bir açılış konferansıya tam gelişmiş bir ağ olarak kurulmuştur. Kilit aktörlerin ağdan ayrılması ve yerine yenilerinin gelmesi, amaçların kayması, makale ve kitapların basılması ve ağın bir dizi bienal konferans yoluyla biçim değiştirmesi gerçekleştikçe bulut metaforu ağın gelişimini düzgünce açıklamaktadır. Ancak ağların turizm bilgi sistemindeki önemi, onların akışkanlığı ve hareketliliği, yeni varlıkları yorumlama kabiliyeti (Callon, 1980), ilişkileri ve anlamları ortaya çıkararak ‘ α ’ bandındaki güç alanı tarafından temsilleri engellenmiş gibi görünen kişi ve gruplar için alternatif yaratma özelliğidir. Bu ağlar formel, informel ve geçici olabilir ve BEST EN, ATLAS, TRINET, TEFI, CAUTHE, ATHE ve The Academy gibi örnekleri kapsar. Diğer ağlar, Tourism Concern ve Pro-Ams gibi aktivist gruplar olabileceği gibi, genellikle teknoloji tarafından ağı oluşturulmuş profesyonel standartlarda çalışan yeni, dağınık organizasyonel gruplanmalardan oluşan amatörler olabilir. (Leadbeater & Miller, 2004).

(Turizm) Dünyası (daire 1)

Daire 1, bağımsız değil, birbiriyle iç içe geçmiş bir varlık olarak incelenecek turizm dünyasını temsil etmektedir, bu nedenle daha geniş dünyanın bir parçası olarak parantez içine alınmış olarak resimlenmiştir. Turizm dünyasının kaba bir betimlemesi Leiper’in (1979) turizmi

oluşturan ülkelerdeki aktiviteler ve olgulardan, destinasyonlardan ve bunların arasındaki transit alandan oluşan turist sistemleri olarak ortaya konulmuştur. Bunlar arasında örneğin kişiler, organizasyonlar, eşyalar, yapılar, etkiler, etkilenmeler, nesnelere ve özneler bulunmaktadır. Burada ayrıca belirtmeliyiz ki, araştırmaya açık olmayan ve aşırı karmaşıklıktan dolayı araştırmak amacıyla kendi bağlamından ayrıştırılamayacak olgular her zaman olacaktır.

Daire 1'in yalnızca araştırmanın başlangıç noktası değil, aynı zamanda bitiş noktası olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Burada dünya, örneğin akademisyenlerden, bireylerden, turistlerden, sanayiden, çıkar gruplarından ve hükümetten oluşan turizm araştırması için hem izleyici hem de sahne olmaktadır. Turizm dünyasının bu parçasının yakından bir analizi, çalışmada bulunan iki ek seçiciliği açığa çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, turizm bilgisinin tüketim amacıyla seçilmesiyle ilgilidir. Burada araştırma izleyicileri, araştırma çıktılarıyla ilgilenmeyi ya da ilgilenmemeyi seçer. Shapiro, Kirkman, ve Courtney (2007) akademik dergilerde bilginin sunumundaki ezoterik yola bağlı olarak uygulamacılarla araştırma arasında bilgi transferinde oluşan boşluk için "yorumlamada kaybolmak" terimini kullanmışlardır. Eğer araştırma sonucuyla ilgilenme gerçekleşirse, sunulan çıktılarından hangisiyle ilgilenileceği konusunda ikinci bir seçicilik gerçekleşir. İkinci seçicilik, araştırmanın dünyada nasıl yorumlandığıyla ilgilidir. Okur, kaçınılmaz olarak kişisel yorum çerçevesini beraberinde getirir ve böylece araştırmanın anlamı yazar ve okur arasında bir müzakere eylemine dönüşür.

Araştırmanın dünyadaki etkisi iki forma bürünür. Saf akademik etki genellikle atıflar ve daha sonraki araştırmalara girdi sağlaması amacıyla daire 2 içinde sonuçların dolaştırılmasıyla ölçülür. Buna rağmen, daire 1'e tam geri dönüş, akademik olmayan bir etkiyi içerir. Bu etki, "ekonomide, toplumda, kültürde, kamu politikalarında ve hizmetlerinde, sağlıkta, çevrede veya akademinin dışında yaşam kalitesinde bir değişim veya fayda etkilenmesi" olarak tanımlanmıştır (REF2014, 2011). Bu, akademik dünya ve uygulama dünyası arasındaki açığı kapatan bir araştırmadır. Burada bilgi güç alanına geri dönüş yaparak, Birleşik Krallık hükümetinin Araştırma Öncelikleri Çerçevesi kapsamında bu türden pratik bilgilere yönelik araştırmaları teşvik ettiğini ve saf akademik araştırmaları azaltmaya çalıştığını belirtmeliyiz. Shapiro v.d. (2007) daha da ilginç bir noktaya değinerek, uygulamadaki son kullanıcıların araştırma sorusunun seçimi veya dizaynı konusunda az girdiye sahip olmasından dolayı bilginin büyük bir bölümünün "yorumlanmadan önce kaybolduğunu" söylemiştir.

Daha genel bir anlamda bir etkiye işaret eden Law ve Urry (2004, s. 391) "bunlar, sosyal

gerçeklikler ve sosyal dünyalar kurar (kurmaya yardımcı olur). Dünyayı yalnızca olduğu gibi tanımlamaz, aynı zamanda onu canlandırır” ifadeleriyle sosyal araştırmanın ve yöntemlerinin üretici yönüne dikkat çekmektedir. Bu, Hollinshead’in (2009) dünya kurma terimiyle ifade ettiği şeydir. Örneğin yoksullar lehine turizm üzerinde yapılan araştırmalar yalnızca bir kavram ortaya koymakla kalmadı, aynı zamanda kavramın tanıtımı ve dolaşımı yoluyla özel olarak yoksul yanlısı hedefler koymaya çalışan hükümet, işletme, ve baskı gruplarının yeni müdahalelerini sağladı. Bu anlamda bazı turizm araştırmaları, tarif ettiği gerçeklikleri üreterek, uygulayıcı olarak görülebilir. Burada Callon (2006, s.7) tarafından tanımlanan ontolojik paradoks söz konusu olup, buna göre, araştırma “tanımladığı gerçekliğin dışında yer alıp, eş zamanlı olarak o gerçekliğin yapılandırılmasında eylemde bulunarak bir nesne olarak ona katılır”. Son olarak Edward Said’in kamu entelektüeli diye adlandırdığı, araştırmanın edimsel yönlerini kendi dilinde ve medya kanallarında tanıtmak amacıyla kendini bilinçli olarak daire 1 içinde konumlandıran entelektüellerin (turizmde bir şekilde gerçekleşmeyen) potansiyeline değinmeliyiz.

Turizm bilgisinin temsili (daire 4)

Bu bölüme, çalışmalardaki bir diğer seçiciliği açığa çıkararak başlıyoruz. Şekil 1’de açıkça görüldüğü üzere, araştırmada daire 4’te neyin nasıl gösterileceğiyle ilgili bir seçicilik bulunmaktadır. Daire 2’deki bilgi üretimi, akademik çıktılarının standart maddeleriyle daire 4’ü karşı konulamaz miktarlarda doldurmaktadır. Bu dergi makaleleri, konferans makale ve bildirimleri, kitaplar ve kitap bölümleri, turizmin akademik omurgasını oluşturmaktadır. Yine de özellikle ilk olarak standart akademik çıktılarının sınırlılıklarını, daha sonra daire 3’teki çıktılarını anlayarak daire 4’ü daha dikkatle incelemeyi ve onun karşılanmamış potansiyelini açıklamayı istiyoruz. Xiao, Jafari, Cloke, ve Tribe (2012) bunlardan ilki üzerinde, burada daha geliştireceğimiz faydalı bir tartışma başlatmıştır. Standart dergi makalesi inatçı bir şekilde son 300 yıl boyunca değişmeden kalmayı başarmıştır. Biz standart cümleler, paragraflar ve ortak yapıdan oluşan bu lineer, edebi formun kendisinin görülmeyen bir seçicilik içerdiğini varsayıyoruz. Bu son form (dergi makalesi), yürütülen araştırmayı kendi formuna uyacak şekilde biçimlendirebilir. Bu, şeylerin (bu örnekte dergiler) gücünün klasik bir vakası (Turkle, 2007) ya da Bauman’ın dergi yağmurunu favori araştırma formuna oturtması gibidir (Bauman, 2000).

Peki bu standart form neyi gözden geçiriyor olabilir? Thrift’in (2008) “hayatın dışında bilinç öncesi, bilinçaltı veya bilinçsiz oynama yolları, kolay betimleme ve temsili zorlaştırır” diyerek bizi soyut teori konusunda uyardığı çalışmayı göz önünde bulunduralım (Xiao v.d., 2012, p.373).

Dergilerinin gücünün araştırmaları sınırlamasından dolayı nelerin kaybolduğunu göstermek amacıyla etkilenme ve duygu (Anderson, 2013; Harrison & Anderson, 2012) örneğini kullanıyoruz. Örneğin Buckley (2012, s. 965) macera turizmindeki hamle ve akışları açıkladığı çalışmasında, “yalnızca aktif katılımcıları tarafından bilinen keşfedilmemiş bir konu, yani tanımlanamaz veya betimlenemez bir deneyim... Hamlede diğer katılımcılar tarafından desteklenen kendi psikolojik deneyimim ile teorik kavramları kıyaslamak... Görülüyor ki, bu deneyim, o kavramların hiçbirleriyle aynı değil” ifadelerini kullanmıştır. Buckley bunun ardından, bununla iletişime geçmek için bir yol aramış ve bu duygusal bileşeni nakletmek için birincil kişi kaynaklarından örnek olguları kullanmaya karar vermiştir.

Açıkça görülmektedir ki, daire 4’te bulunan akademik çalışmanın temsilinde daha yaratıcı, deneysel ve imgesel olmak için oldukça fazla fırsat bulunmaktadır. Çok az sayıda turizm araştırması, şiir, drama, resim, heykel, opera, dans, kurgu, video, fotoğraf, gösteri veya hikaye anlatımları kullanmaktadır ve şüphesiz ki bunların kullanılması Buckley’in temsil ikilemini çözmesine kısmen yardımcı olacaktır. Bu tür bir duyguyu sözcüklerin ötesine taşımak için okurlarımızı Mark Wallinger’in “Threshold to the Kingdom” adlı video/müzik kurgusuna yönlendiriyoruz. (<http://vimeo.com/18551262>). Bu dar temsili repertuarı, belki de daha yaratıcı formlara eğilim gösterebilecek daire 2’deki beşeri bilimler ve sanat alanındaki eksikliğe kadar geriye götürebiliriz.

Dergi makalesinin bir diğer özelliği de uygulama dünyasıyla olan bağının sınırlı olmasıdır. Örneğin Straub ve Ang (2008) akademik dergilerin araştırmacılar tarafından araştırmacılar için yazıldığını ve nadiren uygulamacılara yönelik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Dolnicar ve Chaple (2015), en çok okunan turizm dergilerindeki makalelerin okunabilirliğini değerlendirmek için Flesch Reading Ease Score kullanmıştır. En çok okunan üç turizm dergisindeki makalelerin okunabilirlik skorunu, onların çok zor okunabilir olduğunu gösteren 17 ile 19 arasında bulmuşlardır.

Daire 3’teki tipte araştırma sonuçlarını nasıl iletir? Burada örneğin Problem Odaklı Bilgi için raporlar, bültenler ve görüş belgelerini görüyoruz ki bunlar, genellikle akademik dil yerine doğrudan bir anlatımla ifade edilmektedir. Görüyoruz ki, yerel bilgi sözlü form veya çarkı veya hikaye veya sanat, zanaat ve eserler yoluyla iletilebilmektedir. Yerel sanatçı Long Tom Tjapanangka’nın Avusturalya’daki manzaraları resmetmesindeki özel yolu görmeniz için bir google taraması öneriyoruz (ör: <http://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/245.1998/>). Web 2.0 iletişim

teknolojilerinin durağan olmadığını, sürekli kullanıldığını ve demokratik katılım ve açık erişim yoluyla sürekli revize edildiğini ve yenilendiğini belirtmemiz gerekiyor. Son olarak Twitter, Facebook ve hashtag gibi daha geniş bir izleyici kitlesine daha hızlı araştırma çıktıları ulaştıran yeni sosyal medyanın potansiyelini belirtiyoruz.

Sonuç

İlk ve en önemli sonuç olarak bu makalenin katkısı, eleştiri, sentez, revizyon ve önceki çalışmalara dayalı olarak, bir turizm bilgi sistemini yeniden kavramsallaştırmasıdır. Bu sistem bizim epistemoloji, ontoloji, aksiyoloji, iktidar, sosyal ağlar ve bilgi yönetimi kavrayışımızı genişletmektedir (Cooper,2015). Law ve Urry (2004) tarafından söylenenleri yeniden ifade etmek gerekirse, bu makale sosyal olanın turizm araştırmalarının içine nasıl gömülü olduğunu, nasıl üretildiğini, sosyal olandan nasıl faydalandığını göstermektedir. Bu sistem daha önceki çalışmalardan daha kapsamlı olmakla birlikte açıklık, basitlik ve ifadelerde ekonomikliği göz önünde bulundurmıştır. Mod 1, 2 ve 3 bilginin yerine daha açıklayıcı olan Disipliner Bilgi, Problem Odaklı Bilgi ve Değere Dayalı Bilgi kavramlarını koymuştur. Buna rağmen noktalı çizgilerin liberal kullanımı, modelin akışkanlığına ve tanımlamaya çalıştığı durumun karmaşıklığına vurgu yapmaktadır. Örneğin, sanat, beşeri ve sosyal bilimler, Problem Odaklı Bilgi ve değere dayalı bilgi arasında büyük sızıntılar olduğunu özellikle belirtiyoruz. Ayrıca, uygulama söz konusu olduğunda, özellikle “süper karmaşık” (Barnett, 2000) bir dünyaya ilişkin “kötü problemler” ile karşılaşıldığında sistemin genellikle lineer olmayan bir biçimde işleyeceğini belirtelim.

İkinci sonuç olarak bu makalede, turizmin yalnızca multidisipliner bir alan olmadığı aynı zamanda multiekstradisipliner bir alan olduğu bulunmuştur. Makale, daha önce gözden kaçırılmış veya az gelişmiş olan 2 ve 3 numaralı daireleri tanımlamış ve bunların epistemolojisini incelemiştir. Turizmin işletmesi ve sosyal bilimleri, bilgi üretimimizde egemendir. Gözden kaçırılmış alanlar arasında bilim, beşeri bilimler ve sanatın disiplinler alanlarının yanı sıra, değere dayalı bilgi, yerel bilgi, Web 2.0 bilgi, örtük bilgi ve sonrakilerle bağlantısının kurulabileceği Y bölgesindeki extradisipliner bilgi alanları bulunmaktadır. Sonuç olarak, araçlar, teori, akademik olan ve açık olanlar; amaçlar, uygulama, yerel olan ve örtük olanlara göre daha çok dikkat çekmektedir.

Üçüncü sonuç olarak bu makalede bilgi üretiminde iki kademeli seçicilik fikri, burada beş kademeli seçicilik olarak revize edilmiştir. İki kademeli seçicilikte, Tribe (2006) tarafından ortaya konulduğu gibi ilk seçicilik araştırmacının dikkatle baktığı yerde, ikinci seçicilik araştırmacının

yönteminde gerçekleşmektedir. Buna üçüncü olarak araştırmacının retoriğini, dördüncü olarak seyircilerin dikkatli bakışını ve beşinci olarak seyircilerin yorumunu ekledik. Şekil 1.'de araştırmacının dikkatli bakışı, 2 veya 3 numaralı daireden 1 numaralı daireye doğru çevrilir. Araştırmacının yöntemi, 2 ve 3 numaralı daireye yerleştirilmiş olup, araştırmacının retoriği 4 numaralı dairede yaratılanları 2 ve 3 numaralı dairedaki faaliyetlere bakarak açıklamaktadır. Seyircilerin derin bakışı (gaze) şekilde 'e' kesik çizgisiyle gösterilmiştir ve seyircinin yorumları 1 numaralı dairede gerçekleşmektedir. Bu beş kademeli seçicilik, bilginin üretiminde ve tüketiminde güç algılanan bir etkiye sahip olabilecek, daha önce gözden kaçırılmış ancak önemli olan noktaları açığa çıkarmıştır.

Dördüncü sonuç olarak bu makalede bilgi güç alanı eleştirilmiş ve rasyonalize edilmiş, böylece daha çok açıklama kabiliyeti ve konuyla ilgisi olan yeni bir küme elde edilmiştir. Şahıs, konum ve ideoloji kavramları korunmuştur. Kurallar ve amaçlar bir rasyonelleştirme sürecinden geçirilerek kaldırılmış, hükümet ve küresel sermaye olarak iki yeni güç eklenmiştir. Burada bilgi sosyolojisine (Mannheim, 1979) yeniden vurgu yaparak, bilgi güç dinamiklerinin ve bilginin yaratılmasının hiçbir zaman çıkarsız olmayacağını (Habermas, 1978) belirtmemiz gerekir. Turizm bilgi sistemi yoluyla kimlerin çıkarlarına hizmet edildiği ve kimlerin çıkarlarının göz ardı edildiği, güç sahiplerinin alanı nasıl oluşturup nasıl tahrip edeceği konusunda uyanık olmalıyız. Beşinci sonuç olarak bu sistem, Tribe (2006) tarafından ortaya konulmuş bilgi üretimi sürecini daha geniş açıklamış, böylece artık yalnızca turizm bilgisinin üretimini değil, aynı zamanda tüketimini de göz önünde bulundurur hale gelmiştir. Altıncı sonuç olarak, 4 numaralı dairenin analizi, dergi makalelerinin üretim gücünü, bazı bilgi formlarının düşük üretimini ve araştırılan dünyanın zenginliğini ve karmaşıklığını daha iyi temsil edecek şekilde yeni tekniklerin kullanılmasına fırsat verildiğini göstermektedir.

Yedinci sonuç olarak turizmin ve bilgisinin bazen statik ve muhtemelen eskimiş bir turizm ontolojisine kapı açılmış ve bu teşvik edilmiş, fakat Liburd (2013), Grimwood (2014) ve Veijola v.d. (2014) tarafından turizmin ne olduğunun anlaşılmasına daha geniş bir çerçeve sunması açısından, turizm dünyası (1 numaralı daire) sakinleri ve onu araştıranlar (2 ve 3 numaralı daire) arasındaki bir işbirliği yoluyla birlikte yaratılmasının önemine dikkat çekilmiştir. Sekizinci sonuç olarak bu makalede araştırmacının 4 numaralı daireden 1 numaralı daireye olan döngüsünün her zaman tamamlanmayabileceği ortaya konulmuştur. Bunun sebebi, ilgili araştırma başlığının çerçevesini çizerken, pratik dünyayla olan bağın zayıf olması olabilir. Daha da ötesi, araştırma

çıktılarını akademik olmayan dünyaya geri aktarırken yapılabilecek daha çok şey bulunmaktadır. Burada ayrıca turizm bilgisinin saf akademik formda aşırı miktarda üretildiği, bunların erişilebilir formatlara, gündelik dile ve daha yüksek okunma oranlarına tercüme edildiğinde bunlardan daha fazla fayda sağlanabileceği belirtilmektedir. Dokuzuncu olarak, bilgi üretiminde sosyal ağların rolü ve işleyiş mekanizması analiz edilmiştir. Onuncu olarak, bu makale, turizm çalışmalarının sanat ve beşeri bilimlerden, fen bilimlerinden, web 2.0 bilgidен, değere dayalı bilgidен ve yerel bilgidен yeterince beslenmediği sürece neler kaybedebileceğine işaret etmektedir. Buradan temel bir mesele ortaya çıkmaktadır. Turizm bilgisi epistemolojik olarak çoğulcu hale nasıl gelebilir ki, herhangi bir bilgi modu aşırı derecede egemenlik kuramasın?

Son olarak bu makale, turizm bilgisinde nasıl ilerleyeceğimizi daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu model, turizm araştırmalarında daha geniş kapsamlı bir kavrayış ve özdeşünümsellik (reflexivity: bilgiyi aktarma/yansıtma) sağlama konusunda önemli bir aygıt sunmaktadır. Hepimiz, parçaları genellikle gizlenmiş olan veya var olduğu kabul edilen (kara kutuya konulmuş) bilgi üretimi makinesinin birer parçasıyız. Eğer daha iyi bir dünya için daha önemli aktörler olmayı talep ediyorsak ve araştırmaya katılım istiyorsak, bu makinenin nasıl çalıştığını daha gelişmiş bir anlayışla kavramamız gerekir ki, güçlerimizi daha önemli aktörler, daha özenli araştırmalar ve dünyada (turizm dünyası) daha büyük etki bırakma yönünde harekete geçirebileyim. Aklımızın bir köşesinde aktör olduğumuz bilgisiyle, kapanışı Law ve Urry'den (2004, s. 309) değere dayalı bilginin potansiyel rolünü vurgulayan ve daha önceden Feyerabend'e ithafen üstü örtülü yapılmış bir eleştiri olan şu alıntıyla yapalım:

“... eğer sosyal araştırma, dünyalar yaratıyorsa, o halde belirli bir ölçüde yaratılmasına yardımcı olmak istediği dünyaları da kurguluyor olmalıdır. Bu durumda sosyal araştırma “ontolojik siyasetle” ilgileniyordur.” Turizm bilgi sistemi yalnızca teorik gelişimin, pratik problem çözümünün ve gerçek dünyaya katılımın ana akım süreçleriyle ilgilenmez, aynı zamanda turizm araştırmalarında ontolojik siyasetin radikal olasılıklarıyla da ilgilenir.

KAYNAKÇA

Akena, F. A. (2012). Critical analysis of the production of Western knowledge and its implications for Indigenous knowledge and decolonization. *Journal of Black Studies*, 43(6), 599–619.

Althusser, L. (1969). Ideology and ideological state apparatuses. In B. Cosin (Ed.), *School and society* (pp. 42–280). London: Routledge and Kegan Paul.

Althusser, L. (1984). *Essays on ideology*. London: Verso.

Amoamo, M. (2011). Tourism and hybridity: Re-visiting Bhabha's third space. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1254–1273.

- Anderson, B. (2013). Affect and emotion. In N. C. Johnson, R. H. Schein, & J. Winders (Eds.), *The Wiley-Blackwell companion to cultural geography* (pp. 452–464). Oxford: Wiley.
- Apple, M. (1990). *Ideology and the curriculum*. London: Routledge.
- Aramberri, J. (2010). *Modern mass tourism* (Vol. 14). Emerald Group Publishing.
- Barnes, B. (2014). *Interests and the growth of knowledge*. Routledge.
- Barnes, T. J. (2001). 'In the beginning was economic geography'—a science studies approach to disciplinary history. *Progress in Human Geography*, 25(4), 521.
- Barnett, R. (1994). *The limits of competence*. Buckingham: Open University Press.
- Barnett, R. (2000). *Realizing the university in an age of supercomplexity*. Maidenhead: McGraw-Hill International.
- Barnett, R. (2004). Learning for an unknown future. *Higher Education Research & Development*, 23(3), 247–260.
- Bauer, I. L. (2015). Looking over the fence—How travel medicine can benefit from tourism research. *Journal of Travel Medicine*, 22 (3), 206–207.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity.
- Becher, T. (1989). *Academic tribes and territories*. Buckingham: Open University Press.
- Belhassen, Y., & Caton, K. (2009). Advancing understandings: A linguistic approach to tourism epistemology. *Annals of Tourism Research*, 36(2), 335–352.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. UK: Penguin.
- Berry, D. M. (2008). *Copy, rip, burn; the politics of copyleft and open source*. London: Pluto Press.
- Bhabha, H. (1990). The third space. In J. Rutherford (Ed.), *Identity, community, culture and difference* (pp. 207–221). London: Lawrence and Wishart.
- Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*, 33(4), 961–970.
- Butler, R. (2015). The evolution of tourism and tourism research. *Tourism Recreation Research*, 40(1), 16–27.
- Butler, R., & Hinch, T. (2007). *Tourism and indigenous peoples: Issues and implications*. London: Routledge.
- Callon, M. (1980). Struggles and negotiations to define what is problematic and what is not: The socio-logic of translation. *The Social Process of Scientific Investigation*, 4, 197–219.
- Callon, M. (2006). What does it mean to say that economics is performative? *CSI WORKING PAPERS SERIES 005*. 2006.
- Callon, M. (Ed.). (2001). *Actor network theory*. Oxford: Pergamon.
- Caton, K. (2012). Taking the moral turn in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 39(4), 1906–1928.
- Caton, K. (2014). Underdisciplinarity: Where are the humanities in tourism education? *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 15, 24–33.
- Chambers, D., & Buzinde, C. (2015). Tourism and decolonisation: Locating research and self. *Annals of Tourism Research*, 51, 1–16.
- Coles, T., Hall, C. M., & Duval, D. T. (2006). Tourism and post-disciplinary enquiry. *Current Issues in Tourism*, 9(4–5), 293–319.
- Collini, S. (2002). Defending cultural criticism. *New Left Review*, 18, 73–99.
- Collini, S. (2012). *What are universities for?* London: Penguin.

- Cooper, C. (2015). Managing tourism knowledge. *Tourism Recreation Research*, 40(1), 107–119.
- Crouch, D. (2000). Places around us: Embodied lay geographies in leisure and tourism. *Leisure Studies*, 19(2), 63–76.
- Darbellay, F., & Stock, M. (2012). Tourism as complex interdisciplinary research object. *Annals of Tourism Research*, 39(1), 441–458. <http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.002>.
- Dei, G. J. S. (2008). Indigenous knowledge studies and the next generation: Pedagogical possibilities for anti-colonial education. *Australian Journal of Indigenous Education*, 37, 5–13.
- Dolnicar, S., & Chapple, A. (2015). The readability of articles in tourism journals. *Annals of Tourism Research*, 52, 161–166.
- Echtner, C. M., & Jamal, T. B. (1997). The disciplinary dilemma of tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 868–883.
- Evans-Pritchard, D. (1989). How “They” see “Us”. Native American images of tourists. *Annals of Tourism Research*, 16, 89–105.
- Feyerabend, P. (1975). *Against method: Outline of an anarchistic theory of knowledge*. Atlantic highlands. NJ: Humanities Press.
- Filep, S. (2014). Consider prescribing tourism. *Journal of Travel Medicine*, 21(3), 150–152.
- Foucault, M. (1971). *L'ordre du Discours*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1974). *The archeology of knowledge*. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge; selected interviews and other writings 1972–77*. Brighton: Harvester Press.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge*. London: Sage.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Introduction of the theory of structuration*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. New York: International Publishers.
- Gretzel, U. (2011). Intelligent systems in tourism: A social science perspective. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 757–779.
- Grimwood, B. S. (2014). Advancing tourism’s moral morphology: Relational metaphors for just and sustainable arctic tourism. *Tourist Studies*.
- Gunew, S. (Ed.). (2013). *Feminist knowledge: Critique and construct*. Routledge.
- Guurrbi Tours (2015). Retrieved October 15, 2015 from <http://guurrbitours.com/>.
- Habermas, J. (1978). *Knowledge and human interests*. London: Heinemann.
- Hall, C. M. (2015). Tourism and biological exchange and invasions: A missing dimension in sustainable tourism? *Tourism Recreation Research*, 40(1), 81–94.
- Harrison, P., & Anderson, B. (2012). *Taking-place: Non-representational theories and geography: Non-representational theories and geography*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. 1927. Trans. John Macquarrie and Edward Robinson. New York: Harper.
- Hessels, L. K., & Van Lente, H. (2008). Re-thinking new knowledge production: A literature review and a research agenda. *Research Policy*, 37(4), 740–760.
- Hollinshead, K. (2006). The shift to constructivism in social inquiry: Some pointers for tourism studies. *Tourism Recreation Research*, 31(2), 43–58.
- Hollinshead, K. (2009). The “worldmaking” prodigy of tourism: The reach and power of tourism in the dynamics of change and transformation. *Tourism Analysis*, 14(1), 139–152.

- Hughes, Michael (2008). Ecocean, Western Australia. In J. Carlsen, J. Liburd, D. Edwards, & P. Forde (Eds.), *Innovation for sustainable tourism: International case studies* (pp. 23–36). Denmark: University of Southern Denmark.
- Ingold, T. (2013). *Making: Anthropology, archaeology, art and architecture*. Routledge.
- J. Tribe, J.J. Liburd / *Annals of Tourism Research* 57 (2016) 44–61 59
- Jafari, J., & Brent Ritchie, J. (1981). Toward a framework for tourism education: Problems and prospects. *Annals of Tourism Research*, 8(1), 13–34.
- Klein, J. T. (2012). *Research integration: A comparative knowledge base*. Thousand Oaks: Sage [doi:10.4135/9781483349541.n10].
- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Law, J., & Urry, J. (2004). Enacting the social. *Economy and Society*, 33(3), 390–410.
- Laws, E., & Scott, N. (2015). Tourism research: Building from other disciplines. *Tourism Recreation Research*, 40(1), 48–58.
- Leadbeater, C., & Miller, P. (2004). *The Pro-Am Revolution. How enthusiasts are changing our economy and society*. Retrieved January 16, 2015, from <<http://www.demos.co.uk/files/proamrevolutionfinal.pdf?1240939425>>.
- Leiper, N. (1979). The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 390–407.
- Liburd, J. J. (2007). Sustainable tourism, cultural practice and competence development for hotels and inns in Denmark. *Tourism Recreation Research*, 32(1), 41–48.
- Liburd, J. J. (2010). Sustainable tourism development. In J. J. Liburd & D. Edwards (Eds.), *Understanding the sustainable development of tourism*. Oxford: Goodfellow.
- Liburd, J. J. (2012). Tourism research 2.0. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 883–907.
- Liburd, J. J. (2013). *Towards the collaborative university: Lessons from tourism education and research (Professorial Dissertation)*. Denmark: University of Southern Denmark.
- Liotard, J. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Manchester: Manchester University Press [trans. Bennington, G. and Massumi, B.].
- Mannheim, K. (1979). *Ideology and utopia: An introduction to the sociology of knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception* London. UK: Routledge & Kegan Paul.
- Merton, R. K. (1937). The sociology of knowledge. *Isis*, 27(3), 493–503.
- Nielsen, N., & Wilson, E. (2012). From invisible to indigenous-driven: A critical typology of research in indigenous tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 19(1), 67–75.
- O'Reilly, T. (2005). *Spreading the Knowledge of Innovators. What is web 2.0?* Retrieved April 16, 2015, from <<http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>>.
- Picard, D., & Di Giovine, M. A. (2014). *Tourism and the power of otherness: Seductions of difference (Vol.34)*. Channel View Publications.
- Platenkamp, V. (2007). *Contexts in tourism and leisure studies: A cross-cultural contribution to the production of knowledge*. Wageningen: University of Wageningen.
- Polyani, M. ([1966] 2009). *The tacit dimension*. London: The University of Chicago Press.
- Pritchard, A., Morgan, N., & Ateljevic, I. (2011). Hopeful tourism: A new transformative perspective. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 941–963.
- Qiuyun, J., Guoji, F., Mulian, L., Yujun, W., & Jingxuan, X. (2011). Research on tourism water resources carrying capacity engineering in Hainan Province. *Systems Engineering Procedia*, 1, 384–391.

- REF2014. (2011). Decisions on Assessing Research Impact. Retrieved 20/11/2014, from <<http://www.ref.ac.uk/media/ref/content/pub/assessmentframeworkandguidanceonsubmissions/GOS%20including%20addendum.pdf>>.
- Ren, C., Pritchard, A., & Morgan, N. (2010). Constructing tourism research: A critical inquiry. *Annals of Tourism Research*, 37(4), 885–904.
- Repko, A. (2008). *Interdisciplinary research: Process and theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Rojas, P., Malow, R., Ruffin, B., Roth, E., & Rosenberg, R. (2011). The HIV/AIDS epidemic in the Dominican Republic: Key contributing factors. *Journal of the International Association of Physicians in AIDS Care (JIAPAC)*, 306–315.
- Rydzik, A., Pritchard, A., Morgan, N., & Sedgley, D. (2013). The potential of arts-based transformative research. *Annals of Tourism Research*, 40, 283–305.
- Sayer, A. (1999). Long live postdisciplinary studies! Sociology and the curse of disciplinary parochialism/imperialism'. Lancaster Department of Sociology, Lancaster University.
- Schellhorn, M. (2010). Development for whom? Social justice and the business of ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (1), 115–135.
- Shapiro, D. L., Kirkman, B. L., & Courtney, H. G. (2007). Perceived causes and solutions of the translation problem in management research. *Academy of Management Journal*, 50(2), 249–266.
- Smith, H. A., & Sharp, K. (2012). Indigenous climate knowledges. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(5), 467–476.
- STCRC (2010). *Strategic & scientific research for Australian tourism 1997–2010*. Gold Coast: Sustainable Tourism Cooperative Research Centre.
- Straub, D. W., & Ang, S. (2008). Editor's comments: Readability and the relevance versus rigor debate. *Management Information Systems Quarterly*, 32(4), 2.
- Szostak, R. (2012). *Interdisciplinary research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Thrift, N. (2008). *Non-representational theory: Space, politics, affect*. London: Routledge.
- Tribe, J. (1997). The indiscipline of tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(3), 638–657.
- Tribe, J. (2006). The truth about tourism. *Annals of Tourism Research*, 33(2), 360–381.
- Tribe, J. (2010). Tribes, territories and networks in the tourism academy. *Annals of Tourism Research*, 37(1), 7–33.
- Tribe, J., Dann, G., & Jamal, T. (2015). Paradigms in tourism research: A triologue. *Tourism Recreation Research*, 40(1), 28–47.
- Turkle, S. (2007). The secret power of things we hold dear. *New Scientist*, 194(2607), 50–52.
- Veijola, S., Molz, J. G., Pyyhtinen, O., Höckert, E., & Grit, A. (2014). *Disruptive tourism and its untidy guests: Alternative ontologies for future hospitalities*. Palgrave Macmillan.
- Walton, J. (2009). Welcome to the journal of tourism history. *Journal of Tourism History*, 1, 1–6.
- Wilson, E., & Hollinshead, K. (2015). Qualitative tourism research: Opportunities in the emergent soft sciences. *Annals of Tourism Research*, 54, 30–147.
- Xiao, H., Jafari, J., Cloke, P., & Tribe, J. (2012). Annals: 40–40 vision. *Annals of Tourism Research*, 40, 352–385.
- Xin, S., Tribe, J., & Chambers, D. (2013). Conceptual research in tourism. *Annals of Tourism Research*, 41, 66–88.

SİNOP İLİNİN DOĞA TURİZMİ POTANSİYELİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KORUNAN ALANLAR PERSPEKTİFİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ¹

EVALUATION OF NATURE TOURISM POTENTIAL IN SİNOP PROVINCE FROM SUSTAINABLE TOURISM AND PROTECTED AREAS PERSPECTIVES

Hikmet HABERAL

Öğr. Gör., Kastamonu Üniversitesi Araç Rafet Vergili MYO
hikmethaberal@kastamonu.edu.tr, 0000-0002-6525-5288

ÖZET

Bu çalışma, Sinop ilinin doğa turizmi potansiyelini sürdürülebilir turizm ve korunan alan yönetimi perspektiflerinin kesişiminde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, turizm destinasyonlarının sosyo-ekolojik dinamikleri, paydaş ilişkileri ve çevresel hassasiyetler gibi nicel yöntemlerle tam ölçülemeyen bileşenlerin derinlemesine yorumlanmasına olanak tanıdığı için nitel araştırma deseni tercih edilmiştir. Çalışmanın veri seti; ulusal ve uluslararası literatür, resmi raporlar ve 2024-2025 yılları arasında dört mevsim boyunca gerçekleştirilen katılımcı saha gözlemlerinden oluşmaktadır. Hamsilos Koyu, Aklıman ve ria tipi koylar, Erfelek Tatlıca Şelaleleri, İnaltı Mağarası, Boyabat Bazalt Kayalıkları, Sarıkum Tabiat Koruma Alanı, Akgöl, Kurugöl, Kozfındık-Bozarmut ve Bozarmut yaylaları, Karakum ve Paşa tabyaları ile Sorkun Şelaleleri gibi başlıca destinasyonlar; çevresel korunmuşluk, estetik ve sembolik değer, erişilebilirlik, konaklama kapasitesi, paydaş katılımı, dijital görünürlük ve taşıma kapasitesi planlaması gibi sürdürülebilirlik açısından kritik göstergeler temel alınarak SWOT tekniğiyle analiz edilmiştir. Bulgular, Sinop'un orman, kıyı, şelale, mağara ve sulak alan ekosistemleri bakımından doğa temelli turizm için yüksek kaynak potansiyeli ve nadir çekicilik unsurları barındırdığını; ancak literatürde kritik başarı faktörleri olarak tanımlanan sistematik taşıma kapasitesi yönetimi, kırsal alanlara toplu ulaşım, profesyonel açık alan rehberliği, çok dilli insan kaynağı, dijital destinasyon pazarlaması ve paydaşlar arası yönetimsel koordinasyon gibi alanlarda belirgin gelişim ihtiyacı bulunduğunu göstermektedir. Çalışma, güncel saha verileri sunması ve SWOT çıktılarının sürdürülebilir turizm kriterleriyle eşleştirilmesi açısından literatüre özgün katkı sağlamaktadır. Sonuç bölümünde, ilin rekabet gücünü artırmaya ve doğa turizmini sürdürülebilir kalkınma performansına dönüştürmeye yönelik stratejik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Doğa Turizmi, Sürdürülebilir Turizm, Korunan Alanlar

ABSTRACT

This study aims to evaluate the nature tourism potential of Sinop province at the intersection of sustainable tourism and protected area management perspectives. A qualitative research design was adopted in the study, as it allows for in-depth interpretation of components that cannot be fully measured through quantitative methods, such as socio-ecological dynamics, stakeholder relations, and environmental sensitivities. The data set of the study consists of national and international literature, official reports, and participatory field observations carried out in all four seasons between 2024-2025. Key destinations including Hamsilos Bay, Aklıman and ria-type coves, Erfelek Tatlıca Waterfalls, İnaltı Cave, Boyabat Basalt Columns, Sarıkum Nature Protection Area, Akgöl and Kurugöl lakes, Kozfındık-Bozarmut and Bozarmut plateaus, Karakum and Paşa bastions, and Sorkun Waterfalls were analyzed using the SWOT technique based on critical sustainability indicators, such as environmental conservation status, aesthetic and symbolic value, accessibility, accommodation capacity, stakeholder participation, digital visibility, and carrying capacity planning. The findings indicate that Sinop possesses high natural resource potential and rare attractions for nature-based tourism, especially in terms of forests, coastline, waterfalls, caves, and wetland ecosystems. However, the results also reveal a significant need for improvement in strategic success factors defined in the literature, including systematic carrying capacity management, public transportation access to rural natural areas, professional outdoor guiding services, multilingual human resources, digital destination marketing, and governance-based stakeholder coordination. The study offers an original contribution to the literature by providing up-to-date seasonal field data and matching SWOT

¹ Bu makale, 30-31 Ekim ve 1 Kasım 2025 tarihleri arasında Sinop'ta düzenlenen *Turizmde Alternatif Eğilimler ve Yenilikçi Yaklaşımlar Kongresi* adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulan ve kongre bildiri kitabında yayımlanan "**Doğa Turizmi Kaynak Değerlerine Yönelik Bir Araştırma - Sinop Örneği**" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

outputs with sustainable tourism criteria. In the conclusion section, strategic recommendations were developed to enhance the province's competitiveness and transform its nature tourism potential into sustainable development performance.

Keywords: Sinop, Nature Tourism, Sustainable Tourism, Protected Areas

1. GİRİŞ

Doğa turizmi, küresel turizm eğilimleri içinde ekonomik kazancın çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik performansı ile dengelendiği bir destinasyon geliştirme modeli olarak kabul edilmektedir. Kitle turizminin çevresel baskıları artıran yapısı, turizm literatüründe destinasyonların “doğa ile uyumlu ürün geliştirme”, “taşıma kapasitesine duyarlı planlama”, “yerel halk ve paydaş yönetimi”, “kırsal mobilite ve erişilebilirlik”, “rehberlik hizmetlerinin profesyonelleşmesi” ve “dijital görünürlüğün uluslararasılaşması” gibi kriterler üzerinden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Pandemi sonrası dönemde turist davranışları, açık alan rekreasyonu, kamp, trekking, mağara keşfi, jeolojik miras deneyimleri, kuş gözlemi, kırsal kültür ve yerel doğa rotaları gibi niş doğa turizmi segmentlerine yönelmiştir. Bu yönelim; çevresel farkındalığın artması, deneyim ekonomisinin güçlenmesi ve dijital platformların turist karar süreçlerinde belirleyici hale gelmesiyle hızlanmıştır. Doğa turizmi, destinasyonların coğrafi nadirlik ve estetik değerlerinin ekonomik performansa dönüştürülmesi kadar bu değerlerin korunma statüsü ve sürdürülebilir yönetim modelleriyle desteklenmesini de gerektirmektedir.

Sinop, Karadeniz Bölgesi'nin batı bölümünde, Türkiye'nin en kuzey ucunda konumlanan ve 175 km'yi aşan kıyı şeridi, %64 orman örtüsü, ria tipi koylar, çok kademeli şelale sistemleri, speleoturizme uygun mağaraları ve uluslararası öneme sahip sulak alan ekosistemleriyle doğa turizmi açısından yüksek çekicilik profili sunan bir ildir. Hamsilos Koyu, Akliman ve ria tipi koylar, 28 kademeli Erfelek Tatlıca Şelaleleri, İnaltı Mağarası, Boyabat Bazalt Kayalıkları, Sarıkum Tabiat Koruma Alanı, Akgöl ve Kurugöl gölleri, Bozarmut ve Kozfindık-Bozarmut yaylaları, Paşa ve Karakum tabyaları ile Sorkun Şelaleleri Tabiat Anıtı gibi alanlar, ilin doğa temelli turizm kaynak envanterinin en önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu destinasyonlar, turistlere kamp, yürüyüş, manzara izleme, fotoğrafçılık, jeoturizm, mağara keşfi ve kuş gözlemi gibi deneyimler sunma kapasitesi açısından uygundur.

Ancak uluslararası ve ulusal literatür, Sinop'un bu potansiyelini stratejik planlama performansına dönüştürmede; kırsal alanlara toplu ulaşım, yönlendirme ve tabela altyapısı, profesyonel ve çok dilli rehberlik, paydaşlar arası yönetimsel koordinasyon, sistematik taşıma kapasitesi yönetimi ve uluslararası dijital tanıtım gibi stratejik başarı faktörlerinde görece geri kaldığını göstermektedir. Bu dezavantaj, Karadeniz'de Trabzon-Rize-Artvin hattı gibi daha gelişmiş destinasyon profilleriyle

rekabet bağlamında daha belirgin hale gelmektedir. Sinop'un doğal çekicilik açısından güçlü profili, literatürde doğa turizmi destinasyonları için tanımlanan nadirlik ve estetik peyzaj kriterleriyle örtüşmekte; ancak bu değerlerin sürdürülebilir kalkınma performansına dönüştürülebilmesi için sistematik planlama ve yönetim modellerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, Sinop ilinin doğa turizmi potansiyelini sürdürülebilir turizm ve korunan alan yönetimi kriterlerinin kesişiminde değerlendirmeyi, literatürde tanımlanan kritik başarı faktörleriyle karşılaştırmayı, 4 mevsim güncel saha gözlemleri sunmayı ve SWOT çıktıları üzerinden uygulanabilir stratejik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iddiası, Sinop'un doğa turizmi potansiyelinin analitik olarak güçlü olduğu, ancak stratejik yönetim ve tanıtım faktörleriyle desteklenmediği takdirde rekabet avantajının sınırlı kalacağı yönündedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE / LİTERATÜR TARAMASI

Doğa turizmi literatürü, destinasyonların doğal kaynak profillerini ekolojik hassasiyet, peyzaj nadirliği, taşıma kapasitesi, paydaş yönetimi ve erişilebilirlik gibi göstergelerle birlikte değerlendirmektedir. Newsome, Moore & Dowling (2013), doğal alan turizmini ekolojik hassasiyet ve ziyaretçi baskısı bağlamında ele almış ve destinasyonların taşıma kapasitesi planlamalarıyla yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Taşıma kapasitesi, doğal alanlarda turizm kullanımının sürdürülebilirliğini belirleyen temel çevresel planlama modeli olarak tanımlanmaktadır.

Buckley (2018), doğa turizmi ve ekoturizm gelişiminde çevresel yönetim göstergelerinin, karbon ayak izi izlemenin, çevre dostu konaklama altyapılarının ve ziyaretçi yoğunluğunun düzenli raporlanmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Korunan alan turizminin sürdürülebilirliği, yalnızca doğal çekiciliğin korunmuş olmasıyla değil; bu çekiciliğin çevresel izleme sistemleri, yönetim modelleri ve yerel paydaşların ekonomik ve karar süreçlerine katılımıyla desteklenmesiyle mümkün olmaktadır.

Eagles, McCool & Haynes (2002), korunan alan turizminin yerel topluluklar üzerinde ekonomik kazanç ve çevresel farkındalık artırma potansiyeli taşıdığını, ancak bu kazançların sürdürülebilirliğinin ancak ziyaretçi baskısı izleme sistemleri, taşıma kapasitesi modellemeleri ve çok paydaşlı karar süreçlerinin işletilmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir. Korunan alan turizmi, destinasyonların çevresel hassasiyetlerini yönetmede planlama gerektiren yüksek sorumluluklu bir modeldir.

SWOT analizi, literatürde turizm planlamasında stratejik karar destek aracı olarak kullanılmakta, ancak Helms & Nixon (2010) ve Kajanus, Kangas & Kurttila (2012), SWOT çıktılarının somut

aksiyon planlarıyla desteklenmediği takdirde yalnızca betimsel bir listeye dönüşme riski taşıdığını vurgulamıştır. Bu nedenle SWOT, sürdürülebilir turizm göstergeleriyle eşleştirildiğinde daha işlevsel hale gelmektedir.

Pandemi sonrası turist davranışları, destinasyon seçiminde dijital içeriklerin belirleyiciliğini artırmıştır (Xiang & Gretzel, 2010). Sosyal medya, kullanıcı yorumları ve dijital tanıtım içerikleri, doğa turizmi destinasyonlarının seçiminde güvenilirlik ve bilinirlik açısından temel rol oynamaktadır (Munar & Jacobsen, 2014; Tussyadiah, 2014). Bu durum, Sinop gibi doğal kaynak profili güçlü ancak dijital tanıtım performansı sınırlı kalan iller için uluslararası görünürlüğü stratejik bir başarı faktörü haline getirmiştir.

Türkiye’de doğa turizmi literatürü, Karadeniz Bölgesi’nin doğa turizmi altyapısı bakımından güçlü olduğunu, ancak iller arası rekabet bağlamında rotalaşma, rehberlik altyapısı, paydaş koordinasyonu ve dijital tanıtım gibi göstergelerin belirleyici hale geldiğini göstermektedir (Doğanay & Zaman, 2013; Şahin & Çakır, 2018; Öztürk, 2017; Yılmaz, 2020). Bu literatür, Sinop’un doğa turizmi potansiyelini stratejik başarı performansına dönüştürmede gelişim ihtiyacı bulunan alanları net biçimde işaret etmektedir.

Bu çalışma, literatürde tanımlanan doğa turizmi ve sürdürülebilir turizm göstergelerini Sinop’un güncel saha verileriyle karşılaştırmalı biçimde analiz etmekte ve literatürdeki metodolojik ve güncel veri boşluğunu doldurmaktadır.

Araştırma, Sinop’un doğa turizmi potansiyelini sürdürülebilir turizm ve korunan alan yönetimi göstergeleriyle birlikte değerlendirmek amacıyla nitel araştırma deseni kullanılarak yürütülmüştür. Nitel yaklaşımın tercih edilme nedeni, destinasyonların ekolojik hassasiyetleri, paydaş dinamikleri, dijital görünürlük ve deneyimsel çekicilik gibi nicel yöntemlerle tam ölçülemeyen bileşenlerin derinlemesine yorumlanmasına olanak sunmasıdır.

3. YÖNTEM

3.1 Veri Kaynakları

- Ulusal ve uluslararası akademik literatür
- Resmi kurum raporları (TÜİK, Tarım ve Orman Bakanlığı, UNWTO vb.)
- 2024–2025 yılları arasında dört mevsim boyunca gerçekleştirilen katılımcı saha gözlemleri

3.2. İncelenen Destinasyonlar

- Hamsilos Koyu
- Akliman ve ria tipi koylar
- Erfelek Tatlıca Şelaleleri
- İnaltı Mağarası
- Boyabat Bazalt Kayalıkları
- Sarıkum Tabiat Koruma Alanı
- Akgöl ve Kurugöl
- Kozfindık-Bozarmut ve Bozarmut yaylaları
- Karakum ve Paşa tabyaları
- Sorkun Şelaleleri Tabiat Anıtı

3.3. Analiz Tekniği

Destinasyonlar; çevresel korunmuşluk, estetik ve sembolik değer, erişilebilirlik, konaklama kapasitesi, paydaş katılımı, dijital görünürlük ve taşıma kapasitesi planlaması gibi sürdürülebilirlik açısından kritik göstergeler temel alınarak SWOT analizi ile değerlendirilmiştir.

3.4 Verilerin İşlenmesi

- Saha gözlemleri içerik analizi ile sistematize edilmiştir.
- Bulgular literatür ve resmi raporlarla çapraz doğrulama (triangulation) yapılarak yorumlanmıştır.
- Analiz sonuçları, literatürde doğa ve sürdürülebilir turizm için tanımlanan kritik başarı faktörleri ile eşleştirilmiştir.

Bu yöntem, Sinop'un potansiyelini literatürle kıyaslayarak hem güncel hem de analitik bir değerlendirme sunmayı mümkün kılmaktadır.

4. BULGULAR

4.1. Çevresel ve Coğrafi Kaynak Envanteri

Sinop ilinin %64'ünün ormanlarla kaplı olması, trekking, kamp, doğa yürüyüşü, bisiklet rotaları ve açık alan rekreasyonu için güçlü bir çevresel altyapı sunduğunu göstermektedir. Orman örtüsü, Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir ve doğa temelli turizm aktivitelerinin mekânsal temelini oluşturmaktadır.

Sinop'un 175 km'yi aşan kıyı şeridi boyunca uzanan ria tipi koylar, Karadeniz'de ender görülen kıyı oluşumları arasında yer almakta; Hamsilos Koyu ve Aklıman, peyzaj estetiği, sembolik destinasyon değeri ve doğa fotoğrafçılığı açısından literatürde tanımlanan çekicilik kriterleriyle tam uyum göstermektedir.

İl, çok kademeli şelale sistemleri (Erfelek Tatlıca – 28 kademe; Sorkun, Sorkun çevresi kanyon sistemi), mağara jeomorfolojisi (İnaltı Mağarası – 700 m) ve bazalt jeolojik mirası (Boyabat Bazalt Kayalıkları, bazalt sütunları 30–40 m) gibi nadir coğrafi unsurlar barındırmaktadır. Bu unsurlar jeoturizm ve speleoturizm için ürün geliştirmeye uygundur.

Ayrıca uluslararası öneme sahip sulak alan ekosistemleri (Sarıkum Tabiat Koruma Alanı, Akgöl, Kurugöl) kuş gözlem, biyolojik çeşitlilik turizmi ve çevresel farkındalık temelli turizm ürünleri için güçlü bir kaynak profili sunmaktadır.

4.2. Turizm Ziyaretçi Performansı (2017–2023)

Aşağıdaki ziyaretçi verileri, ilin doğa turizmi açısından güçlü bir yerli pazar çekimi oluşturduğunu ve 2022 sonrası yabancı turist ilgisinin hızla arttığını göstermektedir.

Tablo 1. Sinop İli Turizm Ziyaretçi Verileri

Yıl	Yabancı Ziyaretçi	Yerli Ziyaretçi	Toplam Ziyaretçi
2017	4.901	929.109	934.010
2018	18.582	1.025.393	1.043.975
2019	11.241	903.355	914.596
2020	2.325	455.507	457.832
2021	2.729	1.479.887	1.482.616
2022	17.403	1.712.318	1.729.721
2023	37.408	1.543.824	1.581.232

Temel gözlemler:

- 2020'de pandemi etkisiyle %50'den fazla ziyaretçi kaybı
- 2022'de 1.729.721 kişi ile en yüksek performans
- 2023'te yabancı turist ilgisinde %115 artış

4.3. Destinasyon Bazlı Gözlemler

Hamsilos Koyu

- Ria tipi koy oluşumu ile coğrafi nadirlik kriterini karşılıyor
- Kamp, fotoğrafçılık, manzara izleme için yüksek uygunluk
- Taşıma kapasitesi izleme ve yönetim modeli eksik

Akliman

- Sinop merkezinin 9 km batısında yer alan, uzun kumsal ve orman-deniz peyzajıyla kamp,
- Yürüyüş ve fotoğrafçılık için uygun;
- Taşıma kapasitesi ve paydaş yönetimi planlaması açısından geliştirilmesi gereken korunan bir alandır.

İnceburun

- Türkiye'nin en kuzey noktası olması nedeniyle sembolik destinasyon değeri güçlü

- “Kuzey rotası temalı” ürün geliştirmeye uygun
- Ziyaretçi yönetim ve yönlendirme altyapısı yetersiz

Erfelek Tatlıca Şelaleleri

- 28 kademeli yapısıyla Karadeniz’de benzersiz
- 4 mevsim gözlemlenebilir, trekking için uygun
- Toplu ulaşım, profesyonel rehberlik, çok dilli hizmet ve tabelalar yetersiz

Sarıkum Tabiat Koruma Alanı

- Kuş gözlem ve sulak alan ekoturizmi için uluslararası önemde
- Biyolojik çeşitlilik ve farkındalık turizmi için güçlü
- Dijital tanıtım ve paydaş yönetimi eksik

İnaltı Mağarası

- 700 m uzunluk, traverten yapılar, sarkıt–dikit çeşitliliği → speleoturizm için uygun
- Güvenlik, rehberlik, ürünleştirme ve dijital deneyim tasarımı eksik

Boyabat Bazalt Kayalıkları

- 30–40 m bazalt sütunları → jeoturizm + UNESCO adaylığı için uygun
- Uluslararası rota planlaması ve dijital markalaşma yok

Sorkun Şelaleleri Tabiat Anıtı

- 50 ha alan, 15 şelale, 2.3 km kanyon hattı
- Tabela, ulaşım ve uluslararası bilinirlik yetersiz

Sinop-Ayancık-Akgöl Turizm Merkezi: Sulak alan turizmi için uygun; ziyaretçi yönetimi sistematik değil. Doğal korunmuşluk yüksek, yürüyüş uygun; kırsal toplu ulaşım ve tabela yetersiz.

Kozfındık-Bozarmut & Bozarmut Yaylaları: Kamp/trekking potansiyeli güçlü; çok dilli rehberlik ve dijital tanıtım eksik.

Saray Göleti: Rekreasyon için uygun; çevresel izleme ve tesisleşme minimal.

Kurt Kuşu Plajı: Deniz-orman peyzajı güçlü; atık yönetimi ve taşıma kapasitesi planlaması yok.

Nişi Göleti: Yerel ziyaretçi çekimi var; ulusal/uluslararası bilinirlik düşük.

Karakum Plajı: Şehir içi erişilebilirlik iyi; doğal alan-kumsal entegrasyonu plansız.

Paşa Tabyaları: Tarihi miras güçlü; doğa rotalarıyla bağlantısı geliştirilmemiş.

Sinop-Türkeli-Kurugöl Turizm Merkezi: Rota çeşitliliği uygun; toplu ulaşım ve çok dilli hizmet yok.

Sinop-Gerze Kozfindık-Bozarmut Yaylası Turizm Merkezi: Manzara ve yayla deneyimi güçlü; destinasyon markalaşması zayıf.

4.4. Dijital Görünürlük

Saha gözlemleri ve literatür karşılaştırmaları, Sinop destinasyonlarının dijital platformlarda (özellikle yabancı dil içeriklerde) sınırlı görünürlüğe sahip olduğunu, bu nedenle uluslararası turist karar süreçlerinde dezavantaj olduğunu göstermektedir.

4.5. SWOT Analizi Sonuçları

Güçlü Yönler

- %64 orman örtüsü
- Ria tipi nadir koylar
- 4 mevsim turizme uygun iklim
- UNESCO adaylığına uygun bazalt mirası
- Kuş gözlem ve speleoturizm çeşitliliği

Zayıf Yönler

- Konaklama kapasitesi sınırlı
- Kırsal toplu ulaşım yok
- Çok dilli rehberlik ve profesyonel guiding yok
- Tabela ve yönlendirme zayıf
- Taşıma kapasitesi izleme sistematik değil
- Paydaş koordinasyonu zayıf
- Dijital tanıtım uluslararası değil

Fırsatlar

- Küresel doğa turizmi talebi
- Niş segment geliştirme (trekking, kamp, kuş gözlem, jeoturizm, mağara turizmi)
- AR/VR destekli inovasyon
- Yerel halk katılımı ve üniversite iş birlikleri

Tehditler

- Plansız yapılaşma
- Taşıma kapasitesinin aşılması
- Bölgesel rakip destinasyonların gölgesinde kalma

- İklim değişikliği
- Sürdürülebilir yatırım eksikliği

5. TARTIŞMA

Sinop'un doğal çekicilik profili, literatürde doğa turizmi için tanımlanan **nadirlik ve estetik değer** kriterleriyle uyumludur. Ancak literatürde kritik görülen **başarı faktörleri** açısından şu eksikler öne çıkmaktadır:

- Sistematik taşıma kapasitesi yönetimi
- Kırsal mobilite ve toplu ulaşım
- Profesyonel ve çok dilli rehberlik hizmetleri
- Paydaş yönetim platformlarının kalıcı olmaması
- Dijital destinasyon pazarlamasının uluslararası aşmaması

Bu sonuçlar, literatürle paralellik göstermektedir ve Sinop'un **doğal kaynak zenginliğini stratejik yönetim ve tanıtım performansına dönüştürme ihtiyacını** net biçimde doğrulamaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sinop ili, doğa turizmi açısından **kaynak profili güçlü, coğrafi çekiciliği nadir** bir destinasyon karakteri sunmaktadır. Ancak bu potansiyelin sürdürülebilir kalkınma performansına dönüşebilmesi için **stratejik planlama, mobilite, rehberlik, yönetim ve dijital tanıtım** alanlarında gelişim zorunludur.

Öneriler

1. Korunan alanlarda **taşıma kapasitesi izleme ve planlama** uygulanmalıdır.
2. Kırsal alanlara **toplu ulaşım ve mobilite çözümleri** geliştirilmelidir.
3. Destinasyonlarda **tabela, yönlendirme ve bilgilendirme altyapısı** güçlendirilmelidir.
4. Doğa turizmi segmentlerinde **profesyonel ve çok dilli rehberlik (guiding)** sistemi kurulmalıdır.
5. İlin uluslararası görünürlüğü, **sosyal medya, mobil rehberlik ve AR/VR destekli dijital deneyimler** ile güçlendirilmelidir.
6. **Yerel halk, kadın ve gençlerin** sektöre ekonomik ve karar süreçleriyle katılımı teşvik edilmelidir.
7. Kamu-özel sektör ve üniversite iş birlikleri **kalıcı turizm yönetim platformlarına** dönüştürülmelidir.
8. Jeoturizm, speleoturizm, kuş gözlem ve kamp/trekking gibi alanlarda **Ar-Ge odaklı niş turizm ürünleri** geliştirilmelidir.
9. Turizm performansı **sürdürülebilirlik göstergeleriyle düzenli izlenmeli ve raporlanmalıdır.**

Kaynakça

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Buckley, R. (2018). *Ecotourism: Principles and practices*. Wallingford, Birleşik Krallık: CABI Publishing.
- Doğanay, H., & Zaman, S. (2013). *Türkiye turizm coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.
- Eagles, P., McCool, S., & Haynes, C. (2002). *Sustainable tourism in protected areas*. Gland, İsviçre: IUCN.
- Job, H., Becken, S., & Lane, B. (2017). Protected areas and tourism success factors. *Tourism Recreation Research*, 42(4), 508-519.
- Kajanus, M., Kangas, J., & Kurttila, M. (2012). SWOT in tourism planning. *Forest Policy and Economics*, 15, 68-76.
- Kiper, T. (2010). Ekoturizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 41-49.
- Munar, A. M., & Jacobsen, J. K. (2014). Motivations for sharing tourism experiences through social media. *Tourism Management*, 43, 46-54.

- Newsome, D., Moore, S., & Dowling, R. (2013). *Natural area tourism*. Bristol, Birleşik Krallık: Channel View Publications.
- Öztürk, F. (2017). Sinop ilinde turizm faaliyetlerinin gelişimi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 14(56), 55-78.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2017). *Sinop – Sorkun Şelaleleri Tabiat Anıtı raporu*. Ankara: Doğa Koruma ve Milli Parklar Bölge Müdürlüğü.
- Tussyadiah, I. (2014). AR-based tourism experiences. İçinde Z. Xiang & I. Tussyadiah (Editörler), *Information and communication technologies in tourism 2014* (s. 13-22). Dublin, İrlanda: Springer.
- TÜİK. (2023). *İstatistiklerle Türkiye – Çevre ve orman verileri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- UNWTO. (2022). *Tourism and sustainability report*. Madrid, İspanya: UNWTO Publications.
- Yılmaz, B. (2020). Sinop'un doğa turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 77-99.